

Просто скажений собака

ОПОВІДАННЯ

1

То було невеличке містечко, що лежало серед лук, лісів та кам'янистих пагорбів. Містечко зі старовинною брамою та рештками мурів, що ними городяни дуже пишалися, з тінистими малолюдними вулицями, забрукованими каменем-кругляком. Із Новим та Старим ринками. Новий ринок був не більший за тенісний майданчик: там стояли тільки ошадкаса та новенький холодносірий будинок страхового товариства. Зате довкола великого Старого ринку примістилось усе. Там були ратуша, пошта, жандармерія, школа, бензоколонка й ціла низка крамниць та трактирів. Ніякі великі шляхи через місто не вели, — то було просто собі базарне містечко, та й годі. Правда, через нього текла річка. І по ній часом пропливали трупи здохлих собак, що їх кинули у воду їхні хазяїни...

2

Одного гарного весняного дня в містечку з'явився якийсь чудний чолов'яга. Ніхто не знав, звідки він прийшов — чи з вокзалу, чи з автобусної станції, чи просто пішки путівцем. Як судити з його черевиків, то, либонь, саме пішки.

Був він дивовижно високий і худий. Ішов, трохи нахилившись усім тілом уперед, наче шукав чогось на землі. Пошарпане брунатне пальто, розхристане, без жодного гудзика, сягало йому трохи не до п'ят. Але найчудніші на ньому були, певно, черевики. Неймовірно довгі (боже, оце-то ножиська!), колісь чорні, тепер вони були так обляплені засохлою грязюкою, глиною, кізяками, немов він цілий рік бродив у них вуличним болотом, ні разу не чистивши. На голові чоловік мав засмальцьованого низького капелюха; з-під нього звисали довгі, хтознавідколи не підстригані патли. Обличчя й руки в нього були засмаглі, обвітрені. На запалих щоках — чорна, аж синя щетина. Зуби в нього, видно, були дуже погані. На довгій шиї випинався навдивовижу гострий і навдивовижу рухливий борлак. Такі самі рухливі були і його очі, великі карі очі над випнутими вилицями: їхній погляд весь час бігав якимось непевно, сторожко, залакано. Скільки йому років — нелегко було сказати. Може, двадцять п'ять, а може, й усі сорок. Ніякої ноші він не ніс, тільки мав у руці химерну палицю з обшмульганою різьбленою маківкою у вигляді котячої голови.

З годину він блукав навмання порожніми вулицями. Походив по безлюдному Новому ринку. Постояв довгенько на мості, дивлячись у сіру повільну воду... Тоді знову подався блукати похмурими тінистими вулич-

ками, аж вийшов на світліший, сонячніший Старий ринок. Там він повернувся й пішов назад, наче не важивсь виступити на широкий, сонячний, людний майдан. Та врешті, гнаний чимось сильнішим за острах, таки вийшов, похилений наперед, на Старий ринок.

Довгенько вештався він по майдані перед крамницями, по-чудернацькому застромивши руку з палицею в кишеню свого розхристаного пальта, так що палиця стриміла гострим кінцем угору. Перед пекарнею й перед ковбаснею стояв довгенько, притулившись лобом до вітринного скла й поринувши в споглядання викладених там булок та ковбас. І раз по раз ковтав слину, від того гострий його борлак бігав по шії вгору та вниз. А то хитав головою, щось мурмотів сам до себе. Перед відчиненими дверима до пекарні він заплющив очі, задер носа, немов лісовий звір, що принохується до вітру, й жадібно потяг великими ніздрями пахощі свіжого печива, що струміли з тих дверей. Боязко, ніби нишком, озирнувся довкола й аж тоді слизнув у двері. Палицею показав квапливо на скибку пирога. Скільки коштує оте? Двадцять пфенігів. «Ага, — мовив він уривчасто, ніби захекано. Потім додав іще: — Дякую». Нервовим рухом лапнувся за криса за смальцьованого капелюха й вибіг надвір. Так, немов він хотів просто спитати, і більше йому нічого не треба.

Так самісінько повівся він і в ковбасні. Тицьнув швиденько на шмат ковбаси, спитав, скільки коштує, й вибіг. Ковбасник, його дружина й кілька городянок, що саме купували ковбасу чи шинку на обід, виступили за ним у двері, стали, позгортавши руки на животах, і хвилику видивлялись йому вслід — зразу спантеличено, тоді зневажливо.

Після ковбасні він у такий самий спосіб відвідав трактир «У золотого лебедя». Не просив, не канючив і там нічого, боронь боже. Просто сів за один із столиків у садочку, за плющевою шпалерою, заклав ногу за ногу, високо задерши довжелезною правого черевика, й швидко, немов у нетерплячці, затарабанив по столі чорними нігтями.

За столом навпроти при кухлі пива сидів підлісничий Леопольд Матус. За спиною в нього на бильці стільця висіла рушниця-дубельтівка, і начищені цівки її блищали в сонячному промінчику, що пробивався крізь плющ. На підлісничому був зелений капелюх з великою кокардою збоку й чепурнісінький, напрасований зелений мундир із блискучими гудзиками. Між комірцем мундира й чисто виголеним гладким

підборіддям сліпуче біліла смужечка комірця свіжої сорочки. В Матуса було приємне обличчя, вже трохи одуте від пива, гладеньке й рожеве, з підкрученими білявими вусиками й гострозорими холодно-сірими очима. Сміючись, він блискав двома рівними разочками здорових білих зубів і через те сміявся при кожній нагоді. Одне слово, то був показний, чепурний підлісничий, що дбав за свій бездоганний вигляд не менше, як за бездоганну чистоту своєї рушниці. Була в нього й одна трохи негарна звичка: він сипав лайкою мало не за кожним словом. Щоправда, без ніякої злості, цілком добродушно: а до того ж цим він іще дужче подобався усім дівчатам у містечку, що просто сохли за ним. Його чоловічий гонор те, звичайно, тішило, хай йому грець, але серця не зачіпало. Він мав наречену, заможнену молоду вдову: от уже в неї бувавши, — як признавався він, підморгуючи, друзям, — підлісничий гав не ловив, стонадцять чортів!

Певно, не часто можна було побачити в цьому містечку поряд двох людей, що різнились би дужче, ніж оцей бравий, чепурний, чисто поголений, вродливий, усім забезпечений і видимо самовдоволено-гордий із того підлісничий з блискучою рушницею за спиною — і той волоцюга в нього перед очима, в обшарпаному брунатному пальті, либонь, повному вошей, у обліплених зашкарублим болотом черевиках, зі щетиною на обличчі, з божевільно-блудним поглядом, зі своєю химерною палицею, що нею він час від часу стукав по кам'яному помосту, аж поки в садок вийшов офіціант.

— Дві котлети, прошу, — зразу сказав йому химерний чолові'яга.

Офіціант недовірливо вп'яв очі у виставлений довжелезний черевик.

— І кухличок пива, — квапливо додав химерник. — Дві котлети й кухличок пива. Цебто... заплатити зараз я не можу. Тільки пізніше. Але я лишу вам заставу.

Офіціант зирнувся з підлісничим. Тоді склав під білим фартухом руки.

— Нічого не вийде.

— Не вийде? — пробелькотів чолові'яга, розгублено втупивши в офіціанта карі очі.— Я... мені ж тільки на пошту сходити та зателефонувати, і мені перекажуть гроші. Цілком напевне. Я лишу вам ось палицю на заставу. — І тицьнув свою палицю з котячою головою, що світила двома зеленими скляними намистинами-очима, під ніс офіціантові. Той якусь мить сторопіло дививсь на палицю, а тоді обернувся до Матуса, що спостерігав ту сценку дедалі цікавіше, погладжуючи вусики. Враз обидва гучно зареготали.

— Ні, ні, що ви! — крізь сміх вигукнув офіціант. — Яке мені пуття з такої старої котячої голови! Йдіть собі.

На той регіт чолов'яга весь зіщулювався й зірвався з місця. Схопив капелюха й пішов поміж плющевими шпалерами на вулицю, щось мурмочучи.

— Заставу... Не всі дома в нього, чи що... — офіціант постукав себе пальцем по скроні.

— Кумедна проява, — кивнув головою Матус. — Чисто Вічний Жид. — І подивився крізь плетиво плюща вслід чоловікові. Тоді душею допив пиво. — Ще кухоль світлого, Фріце.

Химерник справді подався через майдан до пошти. Посеред майдану товклась ватага дітей, відпущених із школи на обід. Весело галасуючи, вони гамселили одне одного ранцями. Загледівши, що до них швидко простує височенний, схилений, обшарпаний незнайомиць із палицею, вони злякано розсипались увсібіч. Та він ішов собі далі, щось бубонячи під ніс, понуривши очі в землю й зовсім незважаючи на дітлахів. І вони поспинялися. Захихотіли тихенько. Тоді засвистіли, затюкали. Та він і на те не звертав уваги. І вони врешті, сміючись, юрбою побігли слідом, метрів за десять позад нього: ближче підбігати все ж таки боялися.

Пошта знадвору мала досить симпатичний вигляд. Містилась вона в одноповерховому будиночку, вкритому лупакофарбованим на зелене парканчиком зеленіли високі соняшники. На дверях красувалися дві поштові скриньки яскравої, веселої барви: одна синя, друга жовта. Тої години Юле, молода вдова недавно померлого містечкового поштмейстера, що її все містечко звало «Юле-поштарка, ота чепуруха», справляла службу сама. Война сиділа за засуненим віконечком, устроївши очі в роман про індіанців, а її куценькі червоні пальчики тихенько бубнили по шальці поштових терезів. Юле й була та сама молода вдова, що їй додержував вірності підлісничий Матус. Він мав величеньку збірку романів детективних та про індіанців і завше давав їх своїй нареченій читати в нудні години служби.

Чужинець зайшов до порожньої поштової зали. Трохи повагався, тоді різко постукав у шибку з молочного скла. Юле підняла шибку. Поштарка мала навдивовижу маленьку голівку: темне її волосся, рівнесько розчесане на проділ посередині, блищало, бо милося дуже рідко. За вухами коси були скручені в два вузли, непропорційно великі проти її личка, блідого від

миллого сидіння в хаті й по-дитячому милого та невиразного: лиш коло малесеньких уст та кирпатого носика видно було старкуваті зморщечки. Церу вона мала молочно-білу й дуже легко червоніла, а пальці в неї завжди, навіть улітку, трохи мерзли.

Химерний чолов'яга підніс руку до капелюха й задихано, мовби допіру біг щодуху, сказав, що хоче зателефонувати. Куди? Гм... до Дортмунда. Який номер? Прокашлявшись, він назвав номер. Поштарка, не придивляючись дуже до довготелесого незнайомця, чия голова бовваніла десь високо над віконцем, записала номер і сказала по-службовому коротко й різко:

— Почекайте. Я вас покличу.

І грюкнула віконечком.

Чоловік озирнувся довкола. За перебіркою, за молочно-білою шибкою було світло, натомість по цей бік — тьмяно, похмуро і задушно тхнуло потом та лінолеумом. У поштовій залі не було нічого, окрім телефонної кабінки та кількох плакатів на стінах. Крізь високе загразоване віконечко на них падали скупі сонячні зайчики. Спершу чоловік проглянув усі плакати — поштовий тариф, розклад руху потягів місцевої залізниці, розклад руху автобусів та об'яву в червоній рамці з фотографією якогось чоловіка й жирно надрукованим числом 1000 — оголошення про нагороду за викриття убивці. Тоді почав неспокійно ходити туди й сюди по залі. Спинився: видимо шукаючи, чим би заглушити неспокій, ще раз перечитав уважно плакат із прикметами вбивці, що на нього падало найбільше сонячних зайчиків. Урешті, не стерпівши довше нудьги й задухи, відчинив двері.

Погляд його зразу впав на вежу ратуші по той бік Старого ринку, якраз навпроти пошти. Там у новенькому гнізді, притулившись одне до одного, стояла на цибатих ногах пара лелек. Під сонцем їхнє пір'я біліло проти синього опівденного неба. Потім він поглянув на дітлахів, що були засіли на ганку пошти, а тепер, загледівши його, вереснули й сипнули врозтіч. Кілька чижиків, що колихались на соняшниках у присадку, пурхнули геть... На одну мить — уперше за весь час — у очах чужинцеві блиснуло щось несподівано лагідне, й по неголоному обличчі промайнула ніби тень усмішки. Потім він відвернувся, зайшов назад до пошти й знову почав ходити по залі туди й сюди ще неспокійніше. Як задеренчав телефон, він аж тіпнувся й ухопився за серце. Тоді сильно постукав у віконце:

— Панночко, це, певно, мені!

За перебіркою крутнули коробочку телефонного апарата.

— Ні, не вам! — дратливо озвалася з-за вікнця Юле: його невпинне ходіння завважало їй читати. А кроки його лунали все нетерплячіше і все раптовіше стихали на короткі хвилики: то він зупинявся біля плаката з фотографією вбивці й безтямно дививсь на жирні цифри винагороди. Аж нарешті телефон задеренчав удруге. Поштарка трохи підняла шибку.

— Дортмунд, ваша розмова. Зайдіть до кабінки.

Зітхнувши якомсь боязко, чоловік шмигнув туди.

Розмова тривала чотири хвилини, і весь той час, як чула поштарка, він говорив сам, майже не вмовкаючи. Спершу тихо й запобігливо, далі голосніше, настійливіше, врешті зовсім голосно, хрипко, аж захлинаючись, мов потопельник, що волає «рятуйте». Найчастіше чути було слова: «будь ласка», «прошу вас». І закінчив він благальним: «Будь ласка, прошу вас, будь ласка!» Тоді застогнав і повісив трубку. Вийшов із кабінки, хитаючи головою, важко дихаючи, капелюх збився йому на потилицю, на чолі виступив крапельками піт: у тісній кабінці, говорячи так палко, він аж упрів.

— Чотири хвилини. Дві сорок, — суворо мовила Юле: почуте збудило в неї підозру.

Чоловік поклав свою палицю на дошку перед віконечком. Витер рукою лоб. Тоді видихнув із себе:

— Мені треба зателефонувати ще раз.

Аж тоді поштарка придивилась до незнайомця пильніше. Нахилила свою лялькову голівку, окинула поглядом усю його химерну, жахливо занехаяну постать аж до обліплених сухою грязюкою черевиків.

— Дві сорок! — іще раз проказала вона з притиском. — Заплатіть спершу за ту розмову!

На ті слова чоловік тіпнувся, наче його вдарило електричним струмом. Зігнувся, упав ліктями на дошку перед віконцем і враз мало не всім тілом уліз у нього.

— Дайте мені ще раз зателефонувати, панночко. Один-однісінький раз. Зрозумійте мене, панночко! В мене грошей нема заплатити. Сей мент нема, на жаль. Але я маю їх одержати! І одержу, розумієте? Мені їх перекажуть телеграфом, запевняю вас! Викличте мені ще одне число, панночко, я вам його скажу, будьте такі ласкаві! Заради бога, викличте... — все умовляв і умовляв він її, і голос йому тремтів і зривався з хвилювання. А сам він щораз далі просувався у віконечко. Спочатку Юле на те благання тільки вперто хитала головою. Та як його неголена борода, запалі щоки, великі очі, довга шия з гострим борлаком, що весь час бігав під шкірою, присунулися ще ближче, вона відсахнулася і вп'яла в

нього зляканий погляд, аж ротика розтулюючи. Вона не важилася більш нічого сказати, ані ворухнутись, так загіпнозитував її божевільний вигляд, мова й поведінка цього чоловіка.

А він, бачачи, що поштарка не йде до телефону, ще й стукнув палицею по дошці — наче аж гнівно. Тоді закликально простяг до Юле довгі брудні руки з чорними нігтями. В широко розплющених очах йому мерехтіли дикі, розпалі вогники. Нараз він завважив на її кирпатому личку безтямний ляк, і його очі раптом стали лагідні, ледь-ледь лукаві, як допіру, коли він дививсь на дітлахів, що розбігалися від нього. Але він не переставав говорити й трусити перед нею своїми довгими руками — аж здавалося, ніби він хоче схопити й струсувати її саму. А з рота йому бризнула слина й на щоку.

Тим часом підлісничий Матус, випивши ще кухоль пива, теж подався до пошти. Буцімто купити конверта (це—як там хто буде), а насправді пожартувати та потеревенити з Юле, запросити її на танці, що вряждала того вечора гімнастична спілка в трактирі «У золотого лебедя». Дитяча ватага перед поштою трошки здивувала його. Що за холера? Він зайшов до зали й побачив того самого химерника в брутатному пальті, що був допіру в трактирі. Той заліз трохи не до половини в віконце. Бачили ви таке? Ноги в нього були перехрещені, а сміховинно довгий правий черевик, обліплений засохлою грязюкою, химерно спертий носком на підлогу. Матус став у дивака за спиною, відчуваючи, як у ньому всередині здіймається глуха злість. Якого дідька цей голодранець заліз у віконце й щось там торохтить, вимахуючи руками, до поштарки, до його Юле? Що він, сказився, барбос прибудний, чи що? Зацідити б його разок — не кулаком, ні, надто він брудний, а носак у отой сухий зад або, ще ліпше, в отой задертий черевик, підбити його, щоб гепнувся додолу, бодай йому лихо, ото була б чудасія! Але Матус стримав себе — не годиться так, він же підлісничий, урядовець міської управи. Він тільки гучно прокашлявся, тоді нетерпляче зазирнув сам у віконце — що ж там, власне, робиться? О господи!

Юле сиділа, відхилившись усім тілом назад і застигши в німому переляку. Руками вона держалася за щоки, мов захищаючи обличчя; зачіска їй розсунулася, скрутні кіс за вухами перехнябилися, з них стриміли довгі шпильки. Маленьке личко було червоне, мов маків цвіт, тільки гудзик носика білів, як крейда. Кутики уст здригалися, ніби вона насилу стримувала зляканий крик.

перед зміною, розвівся лише тоді, як вона побачила Матуса. Вона голосно заплакала, і гарненьке її личко враз стало бридке.

— Ой, рятуй, Леопольде! Я не знаю, чо-го йому від мене треба! Не хоче платити за телефонну розмову, забалакати мене до смерті взявся, руками хапає, плюнув на мене... і-і-і...

— Що, що? — ревнув Матус, аж залящало в залі. — Що це ти тут виробляєш, ква-чу невмиваний, барбосе ти прибудний?!

Зачувши той крик, чоловік квапливо ви-простався, але зразу ж, за своєю звичкою, похилився наперед і втупив очі в свої ноги, наче й не бачив, хто це кричить, наче крик той лунав із черевиків, як із радіоре-продуктора.

— Ну, годі, Юле, не реви, — промовив крізь зуби Матус, іще дужче обурений тим. — Я його зараз відведу в жандарме-рію!

Зачувши крик, дітлахи повстромляли го-лови в двері й напівзлякано-напівзацікав-лено дивились на ту сценку. Надто була вражена одна дівчинка років шести, із тов-стенькими голими ніжками, повними чер-воними щічками й жовтими, наче солом'яні, кісками. Вона застромила два пальці в ро-тик і широко-широко розплющила блакитні оченята. Матус сердито відіпхнув її вбік і загорлав через весь майдан:

— Жандарю! Жандарю Редліху!

Жандар, що стояв по той бік воріт, під-тюпцем прибіг до пошти. Удвох вони пове-ли химерного незнайомця до вартівні — жандар ліворуч, підлісничий праворуч. За ними черідкою тупотіли, перешіптуючись, дітлахи. Дорогою до тої черідки пристало ще кілька жінок і парубків. Коли вони ми-нали ратушу, над їхніми головами під ясным синім небом пролетіла лелечиха, несучи до гнізда на вежі поживу своїм лелечатам, що стрічали її радісним клекотанням. Чужи-нець задер голову й задививсь угору з яко-юсь жадібною тугою в очах. Тоді Матус непомітно для жандаря підштовхнув його ззаду прикладом рушниці, просичавши:

— Ану йди!

Застигши в тому переляці, вона витріщи-лась на чудного чоловіка, що все умовляв її, дико поводячи очима та вимахуючи ру-ками. Той гіпноз, що скував її, мов кролика

У вартівні, що містилась у прибудові до старої ратуші, чужинець поведивсь так са-мо безтямно. Божевільне палахкотіння в очах не згасло, болісна жадоба не зійшла з обличчя. Але вони ніби пом'якшали, роз-чинившись у байдужій покорі.

У самій вартівні не було нікого. Яскраве сонце лилося крізь двоє високих готичних вікон, трохи прочинених. За ними у полу-

денному сонці ледь ворухив білими свічками суцвіть великий каштан, і до кімнати вливались солодкі пахощі того цвіту, змішуючись із затхлим паперовим духом. Вартівню ділив навпіл дерев'яний бар'єр. За ним стояли два покриті зеленим сукном столи з повідсовуваними стільцями; між вікнами, на затіненій стіні, висіло кілька касок та поясів з багнетами в піхвах, а посеред них — портрет якогось чоловіка. А на стіні навпроти, по цей бік бар'єру, красувалось кілька яскравих плакатів, що оголошували винагороду за повернення загублених чи викрадених речей або за розкриття якогось злочину. На них падало яскраве сонце з обох вікон, і в його скісних променях танцювали густі порошоки.

Редліх зайшов до невеличкої канцелярії, звідки чулися вигуки й сміх. Там сиділи начальник жандармського відділку Тобіас та двоє жандарів, Шульт і Гоммель, у порозстібаних мундирах і грали в ската. Біля них на столі стояв термос із горілкою, вже наполовину спорожнений. (Так вони звичайно збавляли нудний службовий час, бо в маленькому містечку вельми зрідка що траплялось.)

Тим часом довготелесий чужинець, що лишився на самоті з Матусом, розглядався по вартівні. На підлісничого він зовсім не зважав. Відвернувшись до стіни й застромивши руку з палицею в кишеню пальта, він почав читати один із залитих сонцем плакатів. Видно, лиш за добру хвилину він збагнув, що це те саме оголошення про вбивство, яке він уже читав на пошті, — бо раптом він відвернувся від плаката.

— Вийміть, до дідька, руки з кишень! — пробурчав Матус: його дедалі більше сердила нешаноблива поведінка цього волюцюги. — Либонь, там у вас щось заборонене, еге? Зараз узнаємо! — Набундючившись, він підійшов до дивака й різко наказав: — Руки вгору!

Той слухняно підняв руки. Матус сягнув йому в ліву кишеню. Вона виявилась порожнісінька. Тоді сягнув у праву, буркнув: «Ага!» — і щось відтіль витяг. То була жменя кінських кізяків. Подивившись на ті кізяки у себе в руці — зразу спантеличено, тоді гидливо, розлючено:

— Тьху, чорт, а це нащо, холера вам у живіт?

— Горобців годувати, — відповів чоловік спокійнісінько.

Ту мить до вартівні вийшов начальник відділку Тобіас, а за ним решта троє жандарів. Тобіас був дуже гладкий і мав, як і Шульт та Гоммель, майже наголо обстрижену голову, тільки з невеличким чубчиком-щіточкою спереду. Обличчя в нього, як і в них, було червоне й пітне, мундир

угорі розхристаний, і над круглим черевом біліла манишка. Загледівши чистенького, відомого на все містечко педантичною чепуристістю підлісничого з кінськими кізяками в руці, жандарі зареготали.

— Пробачте, — засоромлено буркнув Матус і почервонів із серця, — я хотів обшукати цього паскуду, чи нема в нього зброї. А він ось що в кишнях носить! Це ж... Тьху, хай йому чорт! — Він квапливо вкинув кізяки назад у кишеню дивакового пальта, видобув із своєї задньої кишені свіженьку хусточку й обер нею руку. Жандарі зареготали вже зловтішно. Вони здавна не полюбляли лісову варту, бо «лісовики» були єдині, крім них, люди в містечку, що мали право носити уніформу й зброю — примітні трав'яно-зелені мундири й прекарасні рушниці-дубельтівки (поліція ж була озброєна тільки пістолями та багнетами в піхвах) — і вельми тим правом хизувались.

Згадавши про свою гідність, начальник відділку на превелику силу стримав сміх.

— Це не ваше діло обшукувати затриманих, пане лісничче.

— Підлісничий! — поправив його Матус, обриджено нюхаючи руку.

Тобіас відчинив дверцята в бар'єрі й пропхавсь у них. Підійшов, силкуючись не точитися, до химерного довгаля, поруч із яким він здавався ще кругліший, і гримнув на нього, дихнувши горілчанним духом:

— Зброя є?

— Нема, — відповів той.

— А чого він там накоїв?

Обурено, пересипаючи мову лайкою, Матус розповів про пригоду на пошті.

— Навіщо ж ви так зробили, га?

Чоловік в брунатному пальті ковтнув слину, і борлак йому підскочив.

— Я думав... я страшенно хотів їсти, — промимрив він.

— То хіба це рація, щоб телефонувати й не платити?

— Я телефонував, щоб мені прислали грошей. Думав, вийде. Я був певен, що пришлють.

— А при собі в вас грошей немає?

На обличчі в дивака знову проступив колишній зацькований вираз.

— Нема...

— Ані пфеніга?

Він квапливо кивнув головою.

— Гм... Кепська справа. — Тобіас, насупившись, застромив у вухо мізинця й потрусив грубою рукою. — Доведеться складати протокола. — Докірливо зиркнувши скося на підлісничого, він кивнув головою Шультові, що зразу сів за покритий зеленим сукном стіл. — Як вас звуть?

— Непомук Гагебут.

— Як? — Жандар Гоммель, що, згорнувши на грудях руки, сидів на бар'єрику, захотів.

— Мене звуть Непомук Гагбут.

— Жид, напевне, — встрияв Матус. — Я так і думав.

— Тихо, — урвав його начальник відділку. — Віросповідання?

— Римсько-католицьке.

— Або ж вірменин чи циган, якийсь пройдисвіт азійський.

— Тихо, кажу! Національність?

— Я не маю підданства, — відказав дивак, і обличчя його, що весь час мінялося, стало якесь аж зухвало невинне.

— Ах, он як! Ви не маєте підданства! — Тобіас підозріливо примружив очі. — Місце пробування?

— Я не маю місця пробування.

— Ну, а ваша батьківщина?

— Я не маю батьківщини.

Тобіас стукнув м'ясистим кулаком по бар'єру.

— Покажіть документи!

— Я не маю документів.

— Ваш паспорт.

Чоловік ковтнув слину.

— Я не маю ніяких документів. Ніякісіньких. І паспорта теж не маю.

— Паспорта не маєте? — ревнули всі в один голос.

— У мене був тимчасовий емігрантський паспорт... Але я його загубив. Давно вже загубив...

— Гарна історія, біс його мамі, — зрадів Матус.

Начальник відділку витер рукою лоба.

— А звідки ж ви прибули?

— Це важко сказати.

Гладунові урвався терпець.

— З якої країни ви прибули? — задерши голову, grimнув він на довгала.

— Та я скрізь бував.

— Господи боже, з Росії ви прибули, чи з Польщі, чи з Угорщини?

— Я був і в Росії. І в Польщі був. І в Угорщині.

— Щоб я півкіла згірклого лою з'їв, коли це не азійський злодюга! — вигукнув Матус.

Жандар знову поколупавсь мізинцем у вусі. Вся ця історія була йому дуже не до речі. Сиділи собі, так гарно грали в ската, вже й під чаркою трошки були, а тепер треба розбирати справу якогось навіженого волоцюги, що ошукав пошту на дві марки сорок пфенігів і не має в кишені ані шеляга. І через кого ж воно все зчинилося? Через оцього чванька підлісничого. Ну, він йому зараз зіб'є пиху!

— Ну що ж, — похмуро звернувся Тобіас до Матуса. — Ваше свідчення ми взяли до

уваги й поки що більше в цій справі вас не потребуємо, тож не будемо відбирати вам дорогого службового часу, пане лісниче.

— Підлісничий! — ображено буркнув Матус. Тоді зиркнув на годинника й додав надміру завзято, аби зам'яти своє приниження: — А й правда, грім його побий, мені вже час на пообідній обхід. Може, що підстрелю. Ну, бувайте. — Кинувши на довгала погляд з-під лоба, він пішов.

Щойно Матус зачинив за собою двері, жандарева злість обернулася зразу на за-триманого.

— Ми вас посадимо в цюпу! — загорлав він.

— Та дарма, — відказав довгаль і вишкірив гнилі зуби.

— Не смійтеся! Вас буде покарано за те, що ви ошукали поштарку, завдали збитків державній пошті!

— Я нікого не хотів ошукати. Я телефонував, бо думав, що мені перекажуть гроші телеграфом. Я мав одержати гроші й заплатити за все.

— О, то мала бути купа грошей! — озвався жандар Редліх, ідучи до канцелярії хлиснути трошки з термоса.

— Та вистачило б.

— А від кого це ви мали одержати ту купу грошей? — підозріливо спитав Шульт.

— Від одного дортмундського торговця залізними виробами.

— Та це ж, либонь, котрийсь із вестфальських залізних королів! — шанобливо сказав Редліх, що саме вийшов із канцелярії, вдоволено витираючи губи.

Решта засміялись.

— Ну хіба не достоту залізний король? — іще додав він так само поважно.

Всі знову п'яно, гучно зареготали. Гоммель узяв зі столу круглу підставку на печатки, обвішану червоними дерев'яними штампамі. Тоді підняв руку, зіп'явся навшпиньки й наклав ту підставку довгалеві на сам вершок заяложеного плескатога капелюха, колісь чорного.

— Ха-ха, подивіться, як йому личить ця корона!

Жандарі зареготали на все горло. Тепер, коли Матус пішов, вони вже не стримували п'яної веселості. Шульт ухопив прес-пап'є, перехилився через бар'єр і втулив довгалеві в ліву руку.

— Держава! — прохрипів він.

Решта все реготали.

— Ні, їй-богу, тепер йому бракує тільки двосічного меча, хе-хе-хе!

— Хи-хи-хи! — Гладкий начальник, тоненько хихикаючи, вхопив із столу довгу нікельовану лінійку, підняв її високо, мов меча, і вклав у праву руку химерному чолові'язі. Той корився всьому, не опираю-

чись; його мовби зовсім не зачіпав той глум. Він стояв трохи боком до жандарів у перетканому порошинками широкому пасмі сонячних променів, високий, трохи схилений наперед, і тримав на голові, мов жонглер, підставку на печатки, а в руках — лінійку й прес-пап'є. А застиглий, байдужий до всього навколо, замислений погляд його був звернений на вікно, за яким білили й погойдувалися свічки каштанових суцвіть. Тільки ніздрі його ворушилися, начебто він потай жадібно вдихав у себе солодкі пахощі, що вливались вікном до вартівні...

А підпили жандарі реготали, поспиравшись на бар'єр. Реготали щодалі розперезаніше, тицяли на нього пальцями, аж корчилися з реготу. Гладкий начальник ухопився за дерев'яні ґратки, тоді впав на стілець і, аж вищачи зо сміху, бив обома кулаками по верхній дошці бар'єра. Він задихався, захилювався, слёози текли йому по мидзятих щоках. А жандар Редліх, аби ще дужче звеселити начальника, підступив, низько вклоняючись, до непорушного довгаля, вийняв палицю, що стриміла в того з кишені пальта, знову ширнув нею в кишеню й триумфально підніс над головою наштрикнутого круглого кізяка. Тобіас широко розплющив очі — він не годен був довше витримати. Так же луснути можна! Тому він, стогнучи, відмахнувся і з жалісно-поважною міною почав витирати хусточкою потилицю й мокре від поту обличчя, що з реготу ніби ще дужче набрякло. Застебнув мундира й, давлячись сміхом, проказав з останньої сили:

— В камеру його, короля-гнойовика!

Редліх повів дивака до камери. Той слухняно пішов за ним, тільки й промовивши сам до себе:

— Ой, як же ж їсти хочеться!

4

Потім троє жандарів знову посідали, порозтібавши мундири, в канцелярії й почали за чаркою радитися, що ж робити з цим волоцюгою. Передати його до суду — скільки ж то буде писанини! Це перше. А по-друге, доведеться до розгляду справи тримати його тут в арешті й годувати. По-третє, начальник відділку Тобіас, як він те весь час казав сам про себе, був чоловік дуже добросердий, бо, мовляв, гладкі люди всі бувають такі. А крім того, не годиться ж бути дуже суворими до людини, що з нею вони так пожартували й що так добре їх насмішила. По-п'яте, — і це було вельми важливо, — пустивши його на волю, можна добре подратувати того запопадли-

вого підлісничого. Й нарешті — їм усім кортіло чимшвидше засісти знову за карти. І тому жандарі прийшли до похвальної постанови — подержавши цього типа годин кілька в арешті, відпустити його під чотири

вітри. І навіть більше: скластися для нього на якийсь гріш. Що вони були вже добре напідпитку, то кожному здавалось, ніби в картах фортунило саме йому: отож Шульц і Гоммель дали по дві півмарки, а Тобіас — навіть цілих чотири. Було ухвалено з цих грошей заплатити за волоцюгу на пошті дві сорок, сказавши, буцім знайшли гроші в нього, а решту пожертвувати йому, нехай наїється. Ця незвичайна для жандарів ухвала разом з горілкою зіграла їм душу. А ще дужче тішило їх те, що вони втруть носа тому чепурунові й чванькові Матусові. Ото злоститиметься, як узнає! А узнає він невідмінно, в такому маленькому містечку все розходиться вмиль.

І таким чином надвечір жандар Редліх вивів довгаль з вартівні. Цікаві, що збіглися були туди, коли його приведено, вже давно розійшлися. Старий ринок дрімав під млявим промінням надвечірнього сонця, зовсім безлюдний. Лиш кілька собак тинялось по ньому, шукаючи якоїсь поживи. Діти сиділи в школі, на другій зміні. З порозчинених вікон лився їхній дзвінкий, не дуже зграйний спів. На вежі ратуші з лелечого гнізда виглядали тільки два довгі червоні дзьоби. Редліх приклав руку до каски й звернув праворуч до пошти — заплатити борг за волоцюгу. А той повернув у інший бік. Голод відбивався тепер на його смаглявому обличчі ще дужче й болючіше. Але поверх нього лежав, ніби прикриваючи його, відлиск потаємного радісного здивування. Довгаль грайливо помахав своєю паличкою й попростував до «Золотого лебедя». Зайшов за шпалери з плюща. Гукнув офіціанта. Сів на те саме місце, що й перше.

Підлісничий Матус теж сидів там при своєму вечірньому кухлі пива, вдоволено відхилившись на бильце, сперши руку на цівку рушниці й заплющивши очі. З бильця звисали голівками вниз два підстрелені теруки, зв'язані докупі. Він кліпнув очима... й сам собі не повірив. Ізнову? Знову цей тип? Мовби нічого й не сталося, сів знову навпроти, зовсім незважаючи на нього, закинув ногу за ногу й почав нетерпляче погойдувати довжезним, обліпленим грязюкою черевиком, ледве приховуючи втіху, погань така...

А коли вийшов офіціант Фріц, він швидко сказав:

— Ну, тепер принесіть мені дві котлети. І кухню пива...

Офіціант неймовірно вирячивсь на нього. Потім кинув на зовсім сторонілого підлісничого запитливий погляд. І врешті сказав:

— А я думав, ви чогось накоїли й сидіте в буцегарні.

— Нічого я не накоїв. Принесіть, будь

ласка, дві котлети й кухню пива. Я поспішаю.

— Та в вас же, мабуть, грошей нема!

— Є, чом нема, — кивнув головою довгаль, весело вишкіривши чорні зуби, видобув із кишені дві півмарки й кинув на стіл. Тоді знову — таке зухвальство! — грайливо загойдав ногою. Офіціант, здвигнувши плечима, пішов на кухню. Матус так і не сказав нічого, тільки в безтямній люті дививсь на довгаль, кусаючи кінчики своїх виплеканих вусиків. Так він робив, тільки буди дуже розсерджений або спантелений, бо самі собою напомаджені вуса були не дуже смачні. Фріц приніс котлети й пиво. Ще він не поставив усе на стіл, як довгаль, аж очі вирячивши, вхопив одну котлету просто брудними пальцями, жадібно вгородив у неї зуби й поглинув її за одну мить. Тоді схопив кухню з пивом, підніс до рота, задер голову, аж капелюх злетів додолу, та він, незважаючи на те нітрохи, одним духом вицмулив півкухля, випнувши гострий борлак, що бігав під шкірою вгору та вниз. Аж потім він підняв капелюха й недбало насадив на голову, вже поглинаючи другу котлету. І весь час, поки їв і пив, він не переставав задоволено погойдувати ногою.

Матус нарешті отямився й важко підвівся.

— Та що ж це таке, сто чортів його батькові в печінку! — процідив він крізь зуби. — Фріце, розрахаймося! Ще дивитись, як цей пройдисвіт жертиме! Та й щось тут, кажу я тобі, не так! Піду зразу до жандармерії, взнаю. — Він сердито шарпнув з бильця зв'язаних тетеруків, закинув за плече рушницю, свиснув свою чорну таксу й пішов.

Дзигарі на вежі саме продзвонили сьому годину. Старий ринок уже почав жвавішати. По ньому кількома купками стояли ремісники й курили, розмовляючи. Крамарі починали замикати крамниці. На чужинця майже ніхто не звертав уваги. Коли він минав школу, розчинилися двері, й на майдан висипали школярі — хлопці й дівчата. Деякі з менших відразу впізнали чужинця й зашепотілися. Тоді всі засвистіли, закричали й подалися назирці за ним. І того майже ніхто не завважив: біля школи в таку годину щодня зчинявся галас. Лиш кілька собак, зачувши той крик, побігли за юрбою. Чужинець почув галас позад себе, коли поминав Вумерляйнову аптеку. Обернувшись, він видививсь на черідку дітлахів та собак, що враз зупинилися.

— Чого ви хочете? — спитав він.

Замість відповіді в гурті захихотіли.

Тоді й він усміхнувся лагідно й лукаво і закивав головою, мовби раптом щось надумавши. Зайшов до аптеки, що вже мала

зачиняє, а вийшовши за хвилю, став серед гурту дітей з невеличким кульочком у руці. Декотрі повідбігали, інші лишилися, спантеличені, на місці. А він почав роздавати їм смоктунці. Перша одержала цукерку та опецькувата дівчинка, що так збентежилася сценою на пошті. Вона теж рада була б утекти, та не встигла. Нерішуче, навіть не всміхаючись, поклала цукерку в ротик. Очима вона, як і решта дітлахів, прикипіла до палиці з котячою головою в чужинцевій руці. Хлоп'яки швидко осміліли, почали простягати руки, гукати: «І мені! І мені!» — та битись за роздавані цукерки. Вернулись і ті, що були втекли. До гурту підійшли й ще школярі — подивитись, що там робиться. Цукерки вмиль було роздано. Чоловік кинув порожнього кулька, повернувся і пішов далі.

А щораз численніша юрба містечкових дітей разом із собаками подалась за ним, гукаючи: «І нам, і нам, дядечку з котячою головою, купи й нам цукерок, дядечку, любий!» Та він тільки безпорадно розвів руками, не зупиняючись, і ледь утяг голову в плечі. А діти не відставали, бігли юрбою позаду, канючили, горлали, вищали, свистіли, собаки стрибали й гавкали. Кільком лише матерям, що саме виглядали з вікон, пощастило, нагримавши на своїх пустунів, завернути їх додому. Так вони проводжали чужинця через міст, попід муром, аж до старої міської брами, та й за браму — як щури за щуроловом із легенди. Далі — широким глиняним путівцем, розгрозилем від коліс, через поле, на якому були ще поодинокі оселі й над яким рожевіло надвечірнє небо. Коли чужинець проминув останню крамничку, так і не купивши їм цукерок, вони зразу озлились. Почали висолоплювати язики, кричати: «Старець, ге-ге-ге, старець вошивий! Котяча голова!» Підбирали в канаві каміння, жбурляли на нього. Він пішов швидше, тоді побіг, аж поли довгого пальта маяли ззаду. Зігнувся, спіткнувся, обернувся, біжучи, назад і підняв обидві руки, мов захищаючись. Так вони гнали його аж до Старого млина, до роздоріжжя, де тихо гули телеграфні дроти. Про той Старий млин дітям у містечку розповідали всілякі страховинні байки. Далі дітлахи бігти не зважились, бо вже вечоріло. Вони просвистіли відступ, повернулись і погнали, воявничче вимахуючи ранцями, назад. Маленька товстушка бігла геть позаду, вона не поспівала за хлопцями. Ось вона спинилася відсапатись. Повернула голівку з жовтими кісками й задивилась услід брунатному пальтові, що метлялось уже далеенько позад неї — задивилася зчудовано, майже з жалем, трохи аж плаксиво.

А тим часом Матус, іще з тетеруками при поясі, вийшов насуплений з вартівні й подався через ринок до пошти. Чорна такса бігла за ним. Із пошти він важко ходюю попростував до трактиру «У золотого лебедя». Там він спитав про химерного чужинця — чи Фріц не бачив, куди той пішов.

— Бо я ще маю з тим голодранцем поквартирися.

Та Фріц не знав нічого.

— Дідько йому в живіт, — закопили губи Матус. На Старому ринку він почав питати про чужинця людей, що там стояли. Ні, ніхто не пам'ятав, куди він пішов. Тоді підлісничий заглянув ще й до інших трактирів, що були на ринку. Врешті все те сприкрилось йому, й він сердитий пішов додому, незважаючи на дівчат у відчинених вікнах, що проводжали його закоханими поглядами. За що це він, справді, буде квитатися з тим голодранцем? Що той йому зробив? Нічого. Найкраще просто більш не думати про цього вошивого заброду й про всю цю історію, що чогось дозволила йому до печінок — хтозна й чого... Але він не міг не думати про неї.

Щовечора о цій порі він обходив свою дільницю лісу, ловлячи браконьєрів: ті, правда, на велику дичину важились рідко, але найбільше шкодили саме тепер, у заборонену для полювання пору. Тетеруків він заніс додому, таксу теж покинув удома, бо вона тільки заважала йому на обходах, передчасно сполохуючи браконьєрів гавкотом.

Вийшовши за міську браму, він, як щоразу, спинився. Перевісив рушницю наперед, розломив її, подивився, чи набита, знову склав і спустив запобіжника. Тоді пішов далі, поклавши руку на цівки, що стриміли вперед з-під пахви. Сонце стояло вже зовсім низько над темними лісистими пагорбами — жовте осяйне кружало, вже не таке сліпуче, як удень: приплющивши очі, вже можна було на нього дивитися. Жайворонки, тонко й дзвінко виспівуючи, злітали з полів прямовисно в небо, ще блідо-блакитне над головою, але на заході вже прибарвлене рожевуватим золотом. Весняний день був чудовий, і вечір надходив теж розкішний. Та це не поліпшило Матусові настрою. В ньому глухо тліла злість, жевріла, часом розгоряючись на мить, аж йому ставало жарко в грудях, і не хотіла гаснути.

Перед Старим млином йому спіткалась ціла юрма школярів, що бігли назустріч. «Чого їм тут треба?» — подумав Матус, іду-

чи далі. Там, де йому треба було звертати ліворуч попід телеграфною лінією до своєї дільниці, стояла маленька дівчинка з білячими кісками й дивилась кудись назад, на довгий путівець. Матус зупинився й теж подивився в той бік. Його натреноване мисливське око враз побачило: над молодими вівсами пливло брунатне пальто, простуючи до лісу, що починався під найближчим пагорбом. Здалеку здавалося, наче то квапливо лізе кудись величезний брунатний хрущ. Матусові, властиво, треба було звертати ліворуч, попід телеграфною лінією. Але та злість, що жевріла в ньому, штовхнула його піти слідом за чужинцем. Щось іще йому сказати. «О, бий його сила божа, я йому скажу дещо!» І підлісничий, широко ступаючи, подався за брунатним пальтом. Але чужинець, видно, страшенно поспішав, неначе за ним гналися. І скоро він сховався у близькому лісі, що за нього вже западало сонце.

У лісі на схилку дня весна просто лізла в очі. То був старий дубовий гай. Мох парував, пахло молодим листячком. Молоденькі вивірочки прудко збігали вгору по товстих стовбурах. Із пишного ясно-зеленого верхів'яття, перенизаного золотом сонячного заходу, лунало гучне щебетання — остання вечірня пісня лісових пташок, що недавно повернулися з далекого вирію. Матус шпарко, скільки духу, йшов у глибокий ліс. Він упрів, з-під капелюха, з напмадженого чуба котилися по скронях, по щочках, аж на шию масні краплинки. Та він не втирався. Сподіваючися спопасти чужинця за заворотом дороги, він зупинився й прислухався, закусивши вуса. Але за лунким щебетанням не чути було ніяких кроків, і він кинув сердитий погляд угору, де крізь молоденьке листя світилося небо. За хвилину він зупинився знову, і до його чутких вух долетіло звідкись із того боку, де шумів потік, якесь тріщання. Не довго думавши, він звернув з дороги й подався просто кущами в західний бік. Молоді зайчата сполохано стрибали йому трохи не з-під ніг. Не далі як за метр повз нього шмигнула лисичка. Та він ні на що не зважав: напруживши всю увагу, неомильним мисливським чуттям він прислухався до тріскоту попереду. Потік шумів усе гучніше. Матус обійшов два ліщинові кущі — й нараз побачив на голому, бездеревому пагорку його, чужинця. Вечірнє сонце сипало вже своє останнє проміння.

Чоловік у брунатному пальті сидів на пеньку край пагорка, над кручею, що спадала до потоку, і, витягнувши шию, замріяно дивився на шумливу бистрінь, що пінилася внизу. Він сів передихнути після втечі від школярів, що закидали його камінням. Ось

він підняв голову, повернув її набік, вдихнув глибоко повітря, насичене випарами лісової землі, дух вечірньої мли, що здіймалася з долини. Потім знову схилив її набік, прислухаючись до гуку води внизу, до повесняному радісного щебету в верхів'ятті дубів, до далекого передзвону, що ту мить долинув із міста. Так споглядав він захід сонця, що обсипав і його, і все довкола рожевим світлом — і якийсь безмежний, неземний спокій повивав ту згорблену постать на пеньку... Самої вогненної кулі сонця на обрії він не міг бачити, йому видно було тільки червоне, мов жар, сяєво між товстими сірими стовбурами дубів, що дедалі червонішало. Враз і ліс, і нерухому скорчену постать залило кривавим блиском, немов його поїняло полум'я, і потім зашумів гучніше, грізніше, і пташки защебетали ніби навзаводи, ніби сп'яніло оспівували свято цього пишного кривавого заходу сонця, а дзвони в місті гули й гули, наче на сполох, на пожежу.

Те, що сталося далі, відбулося дуже швидко, майже без слів. Матус вийшов з кущів і попрямував до пенька. Чужинець, що сидів до нього спиною й трохи боком, не почув його кроків по м'якому моху. Матус спинився позад нього, широко розставивши ноги і взявшись у боки.

— А, ось де ви, — промовив він глузливо.

Чужинець рвучко обернувся і звів на підлісничого великі, темні, ще безтямні очі. Потім, упізнавши його, швидко підвівся. З півхвилини вони мовчки стояли навпроти себе, обидва осяяні кривавим блиском заходу. Високий чужинець дивився згори вниз на підлісничого; у того з-під ліктя стриміла косо вгору цівка рушниці, ледь погойдуючись і вилискуючи червоно. А Матусові не спадало на думку, що ж сказати далі. Він стояв і гриз кінчик вуса.

— Ви образили мою наречену! — нарешті видувив він із себе.

Довгаль поглянув проникливо й запитливо — і навіть ледь насмішкувато, чи що? — не в вічі підлісничому, а кудись трошки вбік і похитав головою.

— Ви обплювали її й хотіли схопити її руками. Навіщо ви це зробили?

— Я її не обплювував. І не хотів хпати руками. — Довгаль ковтнув слину, і на горлячці в нього підскочив борлак. — Я тільки хотів, — і знову в погляді його майнула щось глузливе, — просити в неї послуги.

— З якої це речі?

— Бо я був голодний як собака.

— Он як...

Чужинець і далі дивився не в вічі підлісничому, а цікаво й довірливо розглядав

довгу цівку дубельтівки, що блищала червоно й ледь помітно гойдалася. Мов дитина, що не соромлячись жадібно розглядає якусь цяцьку в вітрині, вп'яв очі в дві чорні дірочки дул і навіть аж шию трохи витяг. Матус глипав на нього знизу вгору, все кусаючи кінчик вуса. Йому згадалось, як цей тип на пошті вліз до половини у віконце й настирливо простягав руки до його Юле. І як, навіть не ворухнувши сам пальцем, осоромив його тими кізяками в кишені; підлісничому знову почулось оте спокійно-добродушне «горобців годувати» і регіт жандарів. Він відчув усю ту нестерпну, зовсім пасивну й потаємно глузливу зверхність та невразливість, що її цей обшарпаний, брудний волоцюга з синіми від щети ни щоками набув у своїх всесвітніх поневіряннях і тепер давав відчутти йому, молодому чепурунові-мисливцеві, ідолові всіх містечкових дівчат. Повний відрази, не збагнув, а почувив ту таємничу темінь, що сповивала все єство цього чоловіка, ту темінь, де могло таїтися щось незмірне, щось незмірно більше, ніж може бути на світлі, — незмірно багатший за нього може бути потай цей химерник. Та ще сильніша за відразу була ненависть і якась несвідома заздрість, що просто здушила йому горлянку. Зате у нього, у Матуса, сила. Сила і влада, чорт забирай, ось, під рукою червоно вилискує сила і влада над цим бездомним забродою. Одним порухом пальця він може безкарно підбити під себе це зверхнє, вище за нього єство, знищити оце, зовні брудне й кволе, а в глибині таємниче й незмірне... Якби ще він не витягував так нахабно своєї немиతో ши!.. Матусові по червоніло в очах. То був не вогонь вечірньої заграви, той вогонь горів у ньому самому, то кров бухнула йому в голову... Рука його сіпнулась до курка рушниці. «Ось на, жери, — подумав він. — На, жери. І, не цілячись, натиснув на курок...

Весь заряд улучив чужинцеві, що стояв заледве за два метри від Матуса, просто в горлянку. Пташки на гук пострілу замовкли на одну мить, тоді заспівали знову.

Матус швиденько обернувся довкола. Тоді нахилився над чужинцем, що якомсь повільно-повільно осів додола, немов поринув у своєму довжезному брунатному пальті. Заглянув допитливо в розплющені, застигли карі очі, де в зіницях відбивалось червоне вечірнє небо; подививсь на чорну дірочку якраз над борлаком, що вже не бігав під шкірою. Заброда, без батьківщини, без домівки, без паспорта — кому він потрібен? Яке кому до нього діло?

Матус випростався. Ту мить сонце сховалось за обрієм.

Підлісничий озирнувся ще раз. Обереж-

но, трохи бридливо вхопив убитого за рукав, підтяг на край кручі й скинув униз. Важко перевертаючись, ударяючись об крутий кам'яний схил і відскакуючи від нього, покотилося довге тіло в потік. А розхристане брунатне пальто метлялося й маяло в повітрі довгими полами, і здавалося, ніби то якийсь химерний велетенський птах, що не вміє добре літати, стрибає й б'є величезними брунатними крильми.

Обережно нахилившись над кручею, Матус побачив, як мертве тіло глибоко внизу шубовснуло в воду, пальто надулось пухирем, і течія потягла труп насеред потоку. Труп швидко відпливав за водою, самим стрижнем, і вже здавався просто якимсь брунатним плотиком. А потік плине далі лісом, безлюдними місцями. А вже падало смеркання, заволікаючи все бузковою сутінню. Скоро смеркне ще дужче, тоді спочіє зовсім, за довгу ніч того плотика — якщо лишень він десь не зачепиться, але й то дарма — віднесе далеко, вранці він буде вже десь аж за Цвайбрюкеном, де потік вливається в велику річку, й пливтиме ген до моря...

Повернувшись, щоб іти, він побачив біля пенька щось темне й кругле, мов якого звірка, що скрутився клубком і дививсь на нього двома блискучими зеленими крапочками-очима. Він ступив крок, нахилився — майже поквапно. А, ось що! Засмальцьований чорний капелюх і палиця з котячою головою та скляними очима. Вони лежали поряд на моху. Матус, беручи їх двома пальцями, поскидав одне по одному з кручі. Гарні уста його мимоволі скривились у широкому зневажливому усміху.

Потім він навпростець, куцями, подався назад — робити свій обхід. Йому було весело, аж гаряче на серці. Ех, грім побий, оце так вечір! А буде ж іще кращий: йому пригадалася Юле. На мить майнув у голові подив, що його нітрохи не мучить сумління за вчинене. А що він, убивця який, чи що? Ет, дурниця! Якийсь скажений прибудний собака образив і налякав його нареченою, авжеж, налякав і образив, а він його вбив, і квит. Він почувався точнісінько так, ніби вбив скаженого собаку. Дивина...

6

Того вечора в трактирі «У золотого лебедя» кипіла гульня. Духовий оркестр гімнастичної спілки гримів на весь Старий ринок, і в теплом повітрі зоряної весняної ночі музика долітала аж до Нового ринку. В садку, за плющевими шпалерами, сиділи, обнявшись, парочки й дивились на клаптик

Молочного Шляху, видний над головами. У двір позаду раз по раз виходили, заточуючись, чоловіки — виблювати чи ще в якій природній потребі. А в залі, завішаній прапорцями й барвистими гірляндами з паперу, висів густий тютюновий чад та пивні випари. В танці кружляли пара за парою, й обличчя в усіх блищали від поту. Ось танець скінчився. Матус видобув з кишені свіженьку напрасовану хусточку, витер з чола масні краплинки, що котилися з-під чуба, і повів Юле-поштарку до столу. На ньому був темно-синій цивільний костюм, чистісінький — ані порошинки ніде, і сліпучо-білий крохмальний комірець. Юле цього вечора була особливо гарненька. Коли дивитись не дуже зблизька, вона виглядала скорше на дівчину, аніж на вдову — в новій, уперше надягненій сукні з лискучого шовку тілесної барви, що в ній вона здалеку видавалась голісінька, і з пурпуровим паском над несподівано широкими стегнами. З-під скручених у великі вузли темних кіс визирали коралові сережки.

Щойно вони сіли, підлісничий ухопив кухню з пивом і спрагло припав до нього. Тоді поставив кухню й присунувся ближче до Юле, що дурнувато-щасливо всміхалася невміло підфарбованими губенятками. Оркестр заграв знову, й Матус теж засвистів мелодію. Та раптом він урвав свист, відвернувся до зали і з широким, зневажливим усміхом на устах вступив невидючий погляд кудись у натовп танцівників, що вже почали крутитись у новому танці.

— Чого ти смієшся, Леопольде? — спитала Юле здивовано.

— Та нічого, просто так, — але й далі дивився, оскірівшись, кудись повз неї.

— Тобі не подобається моя нова сукня?

— Та чого там, подобається.

— А я так тішилася нею, Леопольде... — плаксиво промовила вона, і лялькове її личко почервоніло, а кирпатий носик побілів, — а ти смієшся, вона тобі не подобається.

— Та подобається, кажу ж тобі, сто сот крот, не скигли!

Р о м а н

Малюнки А. Левича

ОПОВІДАННЯ

1

Того вечора, коли Клебер пішов до театру, — вперше по двадцятьох роках знову пішов до театру в місті, де він народився й зріс, — того листопадового вечора над містом панував густий туман. Саме панував, і панував деспотично. Місто лежало над річкою; Клебер, звісно, пам'ятав, що пізньої осені й узимку воно часом цілі тижні було вкутане в ці холодні випари. «Але таким густим, — думав він, — таким лондонським я нашого туману не пригадую». А втім, що значить «нашого»? У нього вже нема в цьому місті ніяких родичів: гортаючи телефонну книжку, він не знайшов там жодного з шкільних товаришів чи друзів юності й за два тижні, що минули вже від його прибуття сюди інкогніто (слово «повернення» чомусь лякало Клебера), не спіткав у місті жодного знайомого облич-

чя. Радше вже він міг назвати «своїми» буйні зливи весняного місяця жовтня в Сан-Паулу. «Santa Virgem, свята діво, — подумав Пауло Клебер, за звичкою, португальському й по-німецькому впереміш, — невже я, пробувши стільки років серед дикунів, зробився тут зовсім чужий, todo estrangeiro, чужий-чужісінький...» — коли нараз побачив щось таке, від чого йому аж дух перехопило.

Вулиця Петер-Паульштрассе, що нею він ішов, за війни дуже потерпіла від бомбардувань. Минуло вже немало років по війні, а ще й досі там, де колись пишалися пізньо-ампірні кам'яниці міських патриціїв, заяли ділянки руїн з дбайливо поскладаним у стоси грузом, сліпали дірами вигорілих вікон фасади, за якими не було кімнат, а поряд пнулися угору новенькі скоробатьки-хмарочоси з розмазаними в тумані неоновими рекламами банків, готелів, страхових товариств, холодно-ділові будівлі, що

все ж не могли рівнятись висотою з хмарочосами Сан-Паулу. «А втім, сьогодні кож-на собача буда — хмарочос, бо хмара лежить на землі», — подумав Клебер. І ту хвилину, вийшовши на Театральний майдан, він побачив ліхтар — а під ним трійцю.

Перед польотом через океан сан-паульський лікар застеріг Клебера, щоб він, переносячись отак відразу з тепла середньобразильської жовтневої весни в холод і сльоту середньоєвропейської пізньої осені, держав себе в теплі, поки його коса, розрідла в субтропіках, знову набере густини «середньоєвропейської флегми». Тому він купив собі боти на хутрі й довгого критого парусиною кожуха: і те, хоч сам він нітрохи не був вайлуватий, надавало йому вайлуватості закутаного в хутра полярника, аби не сказати полярного білого ведмедя. Та ще й сільська португальська шапочка з довгою, аж до пліч, китицею на маківці — одне слово, Клебер являв досить чужосторонню постать у своєму рідному місті (а може, він більш або менш умисне хотів зберегти оту зовнішню відстань).

Клебер вийшов на Театральний майдан, де він, приїхавши, не був ще ні разу, і туман несподівано став не такий густий.

Відчуття було таке, наче ти вийшов із кастильського дому в патіо — внутрішній дворик. На майдані стояв не зачеплений війною театр, майже лякаючи своєю граційною красою, — свідок зовсім іншої, давньої Європи, будівля в стилі пізнього рококо, де міг би свого часу директорувати Гете; а на обидва боки від театру розходився Вал — старовинний проспект, де могли колись прогулюватись у парі Герман із Доротеєю. «Отже, це все іще існує», — подумав Клебер у якомусь чудному тихому збентеженні, що нараз пойняло його й не відпускало потім багато днів...

Он і він стоїть перед театром — восьми-метровий ліхтар, пам'ятка часів стилю бідермайєр, пізнього міщанського ампіру, схожий на велетенського шестираменного свічника. Клеберові пригадалось, як він недавно читав у газеті, ніби в місті ведеться кампанія за те, щоб цю прадідівську старомодно-пишну колону, що досить тьмяно освітлювала майдан перед театром своїми білими кулями з молочного скла, замінити велетенським алюмінієвим грибом із люмінесцентними лампами.

Ліхтарна колона стриміла осторонь тісної лави легкових автомобілів, що повільно посувалися до театру, щоби там на мить зупинитися й скинути свій людський вантаж, — стриміла вгору й указувала шлях до театру потокові пішоходів, здебільшого жінок. Де-котрі були в капелюшках, а ті понатягали на голови накидки, а ті несли над собою

маленькі парасольки (наче парасолька рятує від туману), а ті йшли собі простоволосі. О!.. За кілька метрів перед себе Клебер побачив трьох жінок. Усі три високі, майже однакового зросту й гордої постави: йшли вони попідруч, тісно горнучись одна до одної ніби в якій змові, так тісно, що в рідкому тумані й м'якому світлі старомодного ліхтаря видавались однією триголовою істотою з казки.

Поки та триголова істота подаленіла в тумані й зникла з Клеберових очей у натовпі, Клебер устиг завважити трохи більше, ніж обриси, зріст і поставу. Хоч обличчя жодної з трьох він не побачив, але в очах йому відбилися на мить три непокриті голови: попелясто-білява, золотава, чорнява. Золото середньої голови на мить заблищало під ліхтарем...

Те видовище вразило Клебера, мов несильний електричний удар — такий, як бува, скажімо, коли доторкнутись до не зовсім щільної ізоляції.

Звичний до бразильської неквапливості й неохочий до будь-якої тисняви (стільки промандрувавши по незміряних безлюдних хащах Мату-Гросу та Амазонії!), Клебер, пам'ятаючи пораду «держати себе в теплі», зайшов до театального буфету й випив чотири чарочки німецької горілки. Ялівець... Давно забутий дух. Дзеленчання, що кликало до зали, теж нагадало йому якісь старомодно-ідилічні, бідермайєрні дзвіночки. Коли він сідав на своє місце зразу за балюстрадою бельєтажу, саме діялося чудо, що вперше вразило його, як він був іще одинадцятирічний гімназист. Величезна столітня кришталева люстра, ледь чутно подзенькуючи, піднялась під склепіння стелі й зникла в люці, що розчинивсь над нею. В залі стало темно.

П'єса була — геніально імпровізована низка сцен із Тридцятилітньої війни. Коли скінчилася перша дія, величезна люстра, тихесенько дзеленькаючи, спустилася з-під склепіння, наче й не було нічого: ні Тридцятилітньої війни в сімнадцятому сторіччі, ані нової війни в двадцятому. «Спалена Німеччина — й тоді, й тепер», — подумав Клебер. І ту мить в одній ложі попереду, над оркестром, знову постеріг трійцю.

В святковому світлі театральної зали вона вже не здавалася такою триединою. І все ж, як придивитися, оте враження не лишень спорідненості, а якоїсь ніби змовленості ще посилювалося. Злотокоса знову посередині — наймолодша з трьох і водно-раз найвродливіша. Ліворуч — чорнява, вже ледь посріблена сивиною, симпатична, але трохи згорьована жінка років під сорок. Праворуч — може, на рік старша — попеляста, що була б гарна, навіть вродлива,

коли б не така зблякла, наче вицвіла, наче невдалий, недопроявлений, надто блідий фотовідбиток.

Справдешня Беттіна, достоту як колись. Як колись?! Спогад уже не пронизав Клебера електричним струмом, а ніби електрично наснажив певністю: це ж вони!

Сестри Н. ...

Більш як перед двадцятьма роками Пауло,—його мати була креолка з Сантуса,—вчився в останньому класі гімназії разом з Аттілою—єдиним братом трьох сестер (батько їхній, таємний радник, колись замолоду як інженер брав участь у будівництві Багдадської залізниці). Тоді, в останні роки першої німецької республіки, Аттіла був маленький снобик, що вихвалявся своїми сестрами, називаючи їх завше по-англійському «sisters», і водночас ревниво оберігав їх від будь-якого знайомства зі своїми шкільними товаришами. Може, якоюсь мірою саме через те гімназист Пауло Клебер і «вклепався» в трьох сестер—так, так, у всіх трьох відразу, бо вони ходили нерозлучно втрох, мовби плавали флотилією. Казали, буцім Беттіна нізащо не хоче виходити заміж, поки не підросте Юдіт, на шість років менша. Три сестри, як у п'єсі Антона Чехова або в «Домі трьох дівчат», де був закохався Франц Шуберт. Чарівна трійка, що її Пауло Клебер, сімнадцятирічний платонічний закоханець, щодня підстерігав на Петер-Паульштраسه, щоб ускочи-

ти, заглявши сестер, у перший же трамвай, вискочити на другій зупинці й удавано неквапно простувати їм назустріч, відчуваючи, як у грудях чимраз дужче тьохкає серце й щось солодко стискає горло.

Пауло ледь кивне головою, щонайбільше промимрить «Добривдень», дівчата триєдино всміхнуться (адже й знайомі вони, так би мовити, лише через Аттіліні ревності). Розминуться—і до завтра. Хіба іноді ще тихенько захихотять усі три позад нього—насмішкувато, і все ж так любо, так солодко! А надто ще як зачується там: «Пауло!» Це останнє свідчило, що маневр гімназиста розгадано: хоч він і йшов їм завше назустріч, «sisters» Н. знали, що він іде їхніми слідами—мисливець без зброї, який тільки тишив свою здобич.

Або ж він їхав велосипедом до Ельмсгайма, де стояла вілла співбудівника Багдадської залізниці, й там, перед позавішуваними вікнами, виробляв на велосипеді всілякі акробатичні трюки.

А за десять років по тому з ним стала нещаслива пригода—щоправда, вельми незначна проти тих пригод, що спіткали після 1933 року одного по одному майже всіх його однокласників, які лишилися в Німеччині.

П'ять місяців молодий німецько-бразильський етнолог Клебер на доручення санпаульського музею їздив верхи по серта-

ні — чагарюватих степах Мату-Гросу, подекуди ще зовсім не дослідженого штату, вдвічі більшого площею за недавно відкритий Великонімецький райх, плавав у каное по річках між двома стінами джунглів, літав на гелікоптері. В одному селищі індіан племені караха, по горішній течії річки Шінгу, під ним луснула попруга: може, її навіть було підрізано. (Білим людям та кабокло — колоністам-метисам — урядовий декрет забороняє заглиблюватись на індіанські території; а хто й діставав спеціальний дозвіл, однаково важив життям, бо коли індіанець на своїй території вбивав чужинця — чи то мисливця, чи дослідника, — влада його за те не карала. Цей мудрий державний захід, ніби закон про охорону природи, мав на меті врятувати від остаточної загибелі вже й так потіснену та понижену «цивілізацією» культуру індіанських племен, що жили в лісах та преріях.) Клебер на повному клусі злетів зі свого прудкого метиського коника й урізався головою в обтикану гострими шпичками дошку-тертушку, що на ній індіанці розтирають маніокові бульби. Відбувся він легким струсом мозку та кількома глибокими дряпинами на щоці; від них лишилися шрами, ніби від рапіри — це в нього, що вдома, в рідному місті, завше так глузував зі студентів-корпорантів!

Клебер міг би зажадати, щоб його відвезли до цивілізованого краю. Але він вирішив лишитися лікуватись у індіан, і якомога довше, щоб за той час вивчити, дослідити, розгадати їхнє малознане життя. Вже й мігши встати та їхати далі, він іще довго вдавав хворого й лежав під личним накомарником у майже порожньому величезному курені верховного шамана й «володаря духів» — курені, що зовні нагадував величезну скирту сіна. Спочатку індіанці терпіли його як «карайба» (білого), що його вони скоро здихаються, хоч тепер він не може поїхати від них; а потім сталося диво: вони звикли до його присутності, так само як за кілька сот кілометрів на захід, у Кулуене, про витоках Шінгу, плем'я калапалу звикло до присутності патера-італійця Конбаччіні. Настала пора дощів, і в курені зібралась уся «вадарана» — численна, душ на сто, організована по материнській лінії індіанська родина, разом із їхніми папугами та напівдикими собаками (а проте тисняви ніякої не було, всі рухалися в курені на диво вільно, неначе без тертя, мов риби в воді). Верховний шаман, як «ідьясо-тебі», цебто розпорядник ритуальних танців у машкарах, під пронизливе вищання очертяних дудок водив чаклунські танки довкола симулянтвої постелі, аби вигнати з нього упертих злих духів.

Клебер вивчав у Сан-Паульському університеті мови індіан тупарі, апарай, караха, патумайо-уйтоа. Верховний шаман — як «володар духів», він носив шапочку з мавпячого хутра, прикрашену жовтогарячим дзьобом тукана, а «поза службою», єдиний у цілому племені, «цивілізовану» одяжину: стару смугасту піжамну куртку — виявивсь вельми товариським добродієм і цілими годинами розмовляв із недужим, якого вже став називати «вабіоа» (брат у перших), про його головний біль. Той біль буцім ніяк не хотів минатись, і шаман урешті зневіривсь. По-дружньому він спитав Клебера, чи хоче той, щоб його поховали за звичаєм караха, цебто вперед закопали, посадивши навпочіпки, й спалили все його майно, а трохи згодом відкопали труп і, теж спаливши, урочисто поховали попіль друге. Іще він утішав недужого білого «вабіоа» тим, що за два роки по смерті той буцім зможе обернутися в такого птаха, в якого сам схоче, і радив обрати для перевтілення грифа, бо на грифів індіанці ніколи не полюють.

Клебер жадібно вбирав ці уявлення зовсім відмінного, загадкового життя. Приязний ватаг племені караха навчив його багато чого такого, чого він ніколи вже не забув, і вигнав із нього багато чого такого, чого він ніколи більше не пустив би в душу; і все ж шаман, виганяючи з Клебера злих духів, в одному неначе трохи перестарався. Вже давно повернувшись до Сан-Паулу після своєї пригоди, зовсім не тяжкого струсу мозку й такого повчального перебування в преріях горішньої Шінгу, він одного дня раптом відкрив, що з пам'яті йому зовсім випало прізвище його колишнього однокласника Аттілі та трьох Аттіліних «sisters».

Цвайшілінг? Драйталер? Фірпфеніг? Зібендолар? Щось пов'язане з грішми. В Клебера аж голова знову почала боліти, вже по-справжньому — так силкувався він пригадати те прізвище. Батька й матір — вони на той час приїхали навідати сина й, не надто задоволені звісткою про початок другої світової війни, вирішили зостатись у Бразилії, на материній батьківщині, — він спитати не міг, бо ніколи не розповідав їм про своє юнацьке закохання. Війна порвала будь-який зв'язок зі Старим світом, не тільки поштовий. І він кинув пригадувати й охрестив свій спогад про незнайомих трьох сестер — вони ж через Аттіліні братні ревності фактично так і лишилися не знайомі з ним — невиразним «Н.»...

«Santo Sacramento! Святі дари! — подумав Клебер, спершись на балюстраду й силкуючись не дивитись на ту ложу надто настирливо. — Ото посередині — то ж Юді!»

Ліворуч Імо, праворуч Тіна; обидві стри-мано-гордо розглядають партер, кидаючи побіжні погляди й на балкони, тоді знову гортають програмку, ворущать губами — видно, читають уголос. Коли Пауло, скінчивши перший курс у тутешньому університеті, виїхав до Бразилії, обидві вони були вже дорослі, а Юді, хоч і витяглась гінка та висока, лишалася ще зовсім підлітком. Усі роки, живучи в Бразилії, він час від часу — хоча й щодалі рідше — пробував уявити, яка ж стала Юді в розквіті жіночності. Й тепер він заворожено, майже зчудовано відзначив: ця ще зовсім молода жінка — їй же не більше як тридцять чотири роки — достоту така, як колись малювала йому уява, що, як і будь-чия буйна уява, була нездійсненим мистецтвом і завше або спотворювала життя до карикатури, або підносила до ідеалу. Жінка, що сиділа посередині в ложі, якраз нагадувала справджений ідеал. Принаймні здалеку, — Клеберові знову тьохнуло серце й здушило горло, чого з ним не було від гімназичних часів, — принаймні здалеку вона здавалася правдивою напівбогинею, якоюсь осяйною подобою, не зовсім земною, в сяйві люстри, що чомусь не відміняло ні її сестер, ні решту публіки.

«Звідки це враження? — подумав Клебер, і пригнічений, і щасливий від отого тиску в горлі. — Певне, від того, що вона сидить так незворушно, мовчить, ніби не дивиться ні на що, тільки всміхається».

Та ось Беттіна Н. уловила його потайно-невідчепний погляд. За яких десять чи двадцять секунд на її вицвілому обличчі відбилосся здивування, наче вона його майже впізнала, але не вірила своїм очам. За спиною в Юдіт вона перехилилась до Імоджени, та наставила їй вуха, тоді звела брови.

Потім Імо й Тіна, теж ніби крадькома, — так видалося Клеберові, — звели погляди на нього. Він збирався вже, широко всміхаючись, кивнути їм головою, привітатися — мовляв, це я! Але ту мить люстра піднеслася вгору, й у залі стало темно.

«Чому я не поворухнувся, навіть бровою не повів?

Тому, що на мене не глянула Юді. Беттіна, заглядевши й упізнавши на балконі мене, свого платонічного закоханця з юнацьких літ, шепнула про те Імоджені поза спиною в Юді. Від неї сестри цілком очевидно приховали своє відкриття.

Дивина, — подумав Клебер, — вони поводяться з Юді, наче з арештанткою».

За другою дією талановитої п'єси він уже не міг стежити. Раз у раз позирав скося вниз, на ложу над оркестром, освітлену відліском від рампи. Юді сиділа, як і пер-

ше, й так само ледь усміхалася кудись трохи вбік; навряд чи вона взагалі дивилася на сцену. Весь час то одна, то друга сестра нахилилася до неї й щось їй шепотіла. Нагадують, щоб дивилася п'єсу? Двічі Юді ледь кивнула головою на те шепотіння, але більше ніяк на нього не реагувала, хіба трохи нахилила набік голову. І усмішка не сходила їй з обличчя, освітленого досить ясно, бо на сцені саме зображувався сонячний літній день. Обвішані зброєю вояки мордували обшарпаного селянина, силоміць заливаючи йому в рот «шведське питво» — гноївку. Та страхітливо-реалістична сцена, одначе, не могла стерти застиглої усмішечки з обличчя Юді. Та усмішечка... що ж вона йому нагадує?

А... Славнозвісну гіпсову маску потопельниці — «Невідомої з Сени»...

Щойно почався великий антракт, Клебер пропхався тісними проходами бельетажу, збіг сходами, вниз, у партер, до тієї ложі.

В ній не було нікого.

Він чекав, аж поки задзеленчав ідилічно-бідермайєрний третій дзвінок, поки піднялася люстра й стало темно — все дарма.

Сестри Н., видимо, пішли додому.

«Якась трошечки казкова пригода, — подумав Клебер. — Мов із казки Гауфа».

2

За широкими вікнами телевізійної студії примарно мріли в тумані платани парку при Домі радіо.

До чекальні вийшов із знімального залу недбало-елегантно вбраний у тонке сіре сукно чоловік, рудоволосий, із записуватим лобом, і жартома вклонився дуже низько, перше ніж подати Клеберові руку.

— Добридень, пане професоре. Мене звуть Аттіла Фюнффранк, бо ти, може, й не пам'ятаєш уже свого колишнього однокласника, останнього з могікан.

— Атті Фюнффранк! — вигукнув Клебер удавано спокійно, мовби то й не він десять років силкувався пригадати забуте прізвище. — Не пам'ятаю? Та я весь час про вас згадував!

— Про нас? — рудий єхидно підморгнув. — Напевне, не про мене, лебедику!

Невже він нітрохи не змінився за двадцять років? Невже Аттіла й досі не позбувся тих братніх ревнощів?

Прибувши перед двома тижнями до міста, де він народився, Клебер спочатку тримавсь інкогніто, щоб «прозондувати ґрунт». Але на другий же день після того, як побував у театрі, він твердо зважився прийняти нещодавно надіслану йому пропози-

цію прочитати курс лекцій у тутешньому університеті — спочатку тільки на два семестри (саме стільки він тут провчився). Отож на сьогодні професора Пауло Клебера запросили до студії підготувати телевізійне інтерв'ю, і виявилось, що такі нібито імпровізовані сценки зустрічей з науковцями та митцями підготовляє якраз доктор Аттіла Фюнффранк, керівник шкільного відділу в Домі радіо.

— Якщо я не помиляюся, твоя шановна матуся родом бразилійка, як мати Генріха та Томаса Маннів, а батько її до першої світової війни був німецьким консулом у Ріо? Чи так, мій лебедикун?

— Так.

— І коли тут почалася криза як провісниця... — Аттіла знову підморгнув чи то насмішувато, чи просто нервово, — національного відродження, тобі не довелося довго думати, щоб чкурнути за море?

— Авжеж, не довелося, — потвердив Клебер.

— Утікши за море, ти втратив водночас і багато, й мало, мій лебедикун.

— Авжеж, і багато, й мало, мій страусе.

— Страусе? — Аттіла втупив у нього погляд, уже не моргаючи.

Клебер труснув головою, і китиця на його шапочці грайливо теліпнулась.

— Зуб за зуб — ти мене лебедиком, я тебе страусом.

— Страус... А ти пам'ятаєш Аріберта Штрауса, нашого фізінструктора? Його... — Атті назвав лиховісну червневу дату з середини тридцятих років, — розстріляли. Ти про це знав?

Клебер кивнув головою. Скоро йому стало зрозуміло, чого Аттіла Фюнффранк (ага, Фюнффранк!) назвав себе «останнім з могікан». Один з їхнього випуску виїхав до Канади, один загинув у концтаборі, шестеро «впали» в бою. «Яке анахронічне дієслово в добу літаків, мін та бомб», — подумав Клебер. Звісно, Ганс Горнер, як сповістив Атті, справді «впав», але в спосіб цілком неможливий за часів Троянської війни чи битви під Верденом: він упав з височини трьох тисяч метрів, скинутий у парашутному десанті над Крітом, бо в нього не розкрився парашут. Готесвінтер, флотський лікар, умер від тифу в Салоніках; Гольдфарб згорів у крематорії «уславленого» на весь світ своїми страхіттями табору смерті, а барона фон Ламберга після... — Аттіла назвав іще одну дату в липні передостаннього року гітлерівського панування, — повішено. І щоразу Клебер кивав головою в вікно, до примарних платанів, — мов індієць, що його ніколи не вгадаєш, чи він справді знав наперед усе, що ви йому розповідаєте, чи тільки вдає ніби знав, аби

не ущербити своєї гідності, своєї індієцької гідності.

— Отож з усього нашого випуску лишилося тільки троє: ти, я та Кумюлер. Ти пам'ятаєш Кумюлера, Пауло? Він тепер завідує вивезенням сміття в нашому місті.

— Ах, вивезенням сміття... — луною відгукнувся Клебер.

— Ну, що сталося з моїми «sisters», ти, напевне, вже чув.

— Атож, — збрехав Клебер.

— Тіна так і лишилася незаміжня. Має добру посаду. Імо в війну вийшла була за офіцера, тепер розлучена. А Юді... — Аттіла помовчав, утупивши погляд просто себе. — Ну, та ти ж знаєш. Сумно, сумно...

— Так, Атті, я знаю, — збрехав знову Клебер. — Тільки про подробиці...

— Під час масового нічного бомбардування в листопаді сорок четвертого року, — сухим тоном офіційного повідомлення перебив його Аттіла, — наречений Юді, що приїхав у відпустку — та й щастя ж, скажи? — віддав богу душу. А Юді... — він знову помовчав. — Ну що ж, сяк-так ми стерпілися з цим страхіттям. Не без добра лихо — зате живуть вони, як і перше, всі три разом у батьківській віллі, де ми виростили, за містом, у Ельмсгаймї. Але тієї вілли ти, мій лебе... м-м... Пауло, — він знову моргнув, — ти, либонь, таки не пам'ятаєш. Ну, поговорили. Час уже й до діла.

Клебер якраз дуже добре пам'ятав ту віллу таємного радника Фюнффранка, так, Фюнффранка, співбудівника Багдадської залізниці. Нині неподалік вілли, там, де за його юності був ще ліс, лежав величезний аеродром, де він сів нещодавно, прилетівши до міста. Але тепер, стоячи й дивлячись на повиту туманом віллу, він не чув ревіння моторів. Туманна погода, що тривала вже більш як тиждень, закрила для літаків цей вузол міжнародних авіаліній. Вілла стояла серед садка, як і давніше; а проте — чи то в тумані так здавалося — була нині якась занепада, зубожіла. Тільки пообгортані жовтою восківкою деревця в садку були наче такі самі. В тумані вони виглядали жовтогарячими мазками пензля на мишасто-сірому тлі, надзвичайно імпресіоністично й надзвичайно по-давньому.

Тут стояв ти колись, іще гімназистом, і тобі солодко стискало горло. І знову стиска, далєбі! Клебере, дурню, занесло ж тебе сюди, закинуло, завіяло аж з Південної Америки! Чого ти тут, власне, шукаєш? Сподіваєшся, крутячись попід парканом, як і тоді — тільки що тоді ти мав ще велосипед, — що з-за ледь прогорнутої фіранки за тобою стежитимуть потай дві чи три пари очей і дивуватимуться з твоєї велоси-

педної акробатики? Чого ж тоді ти насунув свою шапочку аж на брови? Чи, може, ти збираєшся передати виринулим із давньої давнини сестрам Фюнффранк свою візитну картку? А хіба тепер ще існує звичай передавати візитні картки? Такий старий блукач із джунглів, як ти, може мати лишень географічні чи топографічні карти, а не візитні картки.

Клебер поплентався назад, до тролейбусної зупинки, де бовваніло в тумані кілька постатей. І зненацька побачив перед себе Юдіт — трохи не наткнувся на неї.

Вона йшла просто на нього, ведучи обабіч себе на коротких повідцях двох собак — здоровезних, могутніх бульдогів, просто-волоса, гордо випростана; і руді собаки, пальто Юді з рудої верблюдячої шерсті, її золоте волосся зразу теж здалися Клеберові мазками жовтогарячої фарби на мишасто-сірому тлі.

Клебер квапливо ступив убік, бо жінка з собаками йшла простісінько на нього. Тепер вона його неминуче впізнає, бо він же, як сказав Атті, майже не змінився з гімназичних часів. Клебер зірвав з голови шапочку. Він не знав, як до неї звернутись. І несподівано промовив, чіпляючись за дешеву оригінальність легковажно-незвичайного звертання:

— Як ся маєте, dona Juditha? ¹

Вона зупинилася на коротку хвилю, й собаки враз натягли повідці. Зовсім зблизька, метрів із двох, усміхаючись, як «Невідома з Сени», глянула на нього так, що йому серце похололо: очі її були порожні, невидючі, мов у якої елліністичної богині з мармуру.

— Це ви до мене? — кокетливо озвалась якась схожа на покоївку пикатенька дівчина на тролейбусній зупинці.

Юдіт Фюнффранк попрямувала далі, за своїми двома боксерами. «Жудіта... — подумав Клебер. — Вона, либонь, і не зрозуміла, що то я до неї звернувся. І чом я не сказав просто «Юді»?»

Він жартівливо спитав у пикатенької перше, що спало на думку:

— Ви не можете мені сказати, шановна панно, чи скоро буде тра-ля-лейбус до міста?

Дівчина відповіла, оскірівшись в усмішці; він подякував, відвернувся і довго, застигло проводжав поглядом Юді, неспроможний піти за нею.

«Що то дивилось на мене з тих невидющих очей? Безмірна меланхолія, що вже обернулася на якусь летаргію? Чи просто тихе божевілля? Щось незвичайне, майже

нелюдське, — думав Клебер пригнічено. — Щось чужіше за найчужіший погляд індіянина...»

Позавчора її стерегли з обох боків, мов арештантку, сестри; а сьогодні, так самісінько, здоровезні собаки, що скоро злилися з нею в тумані в одну триєдину істоту.

Вона танула, розпливалася в мишасто-сірому небутті, а Клебер почувався на три тисячі років старішим, почувався троянським пастухом на горі Іді, що побачив, як повз нього пройшла богиня, жива, втілена, і все ж недосяжна, недоторкана.

«Парісе-Клебере, треба було, незважаючи на той її загадковий, солодко-моторошний порожній погляд і усмішку, дати їй яблуко...»

З

«Bobagem, — вилаяв він сам себе, вертаючись тролейбусом у місто. — Bobagem». (Це бразільське слівце означає «дітвацтво», «витребеньки», «бридня»). Пускається в якісь неокласичні химери, що межують із несмаком; немовби з ногами залізи в Беклінову картину. Та однаково Беклін великий художник, подумалося Клеберові. Й того самого вечора, досить теплого, — туман огортав його, наче перина, — він, не прийнявши запросин куратора етнографічного музею на келишок вина, знову вартував на тому самому безнадійному посту перед «домом трьох дівчат» у Ельмсгаймі.

Думку зателефонувати до Атті Фюнффранка в Дім радіо й запросити його з усіма трьома сестрами на обід Клебер відкинув зразу. Люди рідко змінюються; Атті, відчував він, так самісінько опиратиметься прямому Клеберовому знайомству з його «sisters», хоч би їм було вже й по сімдесят років. Отож він прийшов і чекав тут навмання, сам не знаючи чого. Він навчився чекати, просто чекати, та й годі, в індіян — найтерплячіших у світі мастаків чекати.

Аж ба — недовго довелось йому чекати в непроглядному тумані, що огортав його, як майже сліпу людину. Під порталом вілли засвітилась розмитю ясною плямою лампочка. А тоді на вулиці віддалік заурчав мотор, до брами підкотився темний силуэт авто й зупинився. Таксі. В розпливчастому світлі Клебер, сам схований у тумані й присмерку, побачив, як з вілли вийшли дві жінки — Імо й Тіна. Сіли в таксі, й скоро вурчання мотора завмерло вдалині.

Клебер почалапав у своїх — сьогодні за теплих — ботах назад до тролейбусної зупинки, де він перше помітив телефонну кабінку. В телефонному довіднику він знай-

¹ Панаі Жудіто (португальське).

шов призвище: «Фюнффранк, Беттіна й Імоджена». Юдіт там не було зазначено.

— Алло! — озвався її голос — Клебер упізнав його відразу, — навдивовижу «телефоногенічний», навдивовижу дзвінкий і приємний (іще й це!). — Я слухаю... Хто там? Алло!

Santo Sacramento! Йому знову солодко здушило горлянку й кілька секунд не давало говорити — йому, що вмів так владно розмовляти з індіанами-шаванте, недавніми людоджерами.

Врешті він сказав, гучно прокашлявшись: — Кхе-кхе... це Пауло Клебер. Може, ви пам'ятаєте такого... кхе-кхе... Юді?

— Авжеж, я тебе пам'ятаю, Пауло. Як ся маєш?

Вона вимовила ті вперше зроду звернені до нього слова так природно й невимушено, що Клебер аж сторопів трохи.

— Послухайте...

— Я тебе слухаю. Дуже радо.

— Ви знаєте... кхе-кхе... ти знаєш, Юді, що я зараз тут, у Ельмсгайм?

— Випадком?

— Та ні... м-м... не випадком, — признався він. — Я вештаюсь побіля вашої вілли, як перед двадцятьма роками. От навіжений, правда ж?

І притис до вуха трубку, напружено вслухаючись. А там пролунав стриманий дзвінкий сміх, цілком нормальний. Клебер зітхнув полегшено: ані в сміхові, ані в мові Юді не вчувалось ніякої маніакальної меланхолії чи тихого божевілля.

— Будь ласка, не подумай, що я нахаба, але чи не дозволиш ти... чи не схотіла б ти прогулятися зі мною хвилин десять?

— Зараз?

— Зараз.

В чеканні відповіді йому знову здушило горло хвилювання, аж дух перейняло. Нарешті Юді озвалася:

— Скажи-но, Пауло, а яка нині погода?

— Яка погода? — він засміявся зовсім по-хлоп'яцькому. — Та наш же славний туман. Густий, як горохвяна юшка. Незгірший за лондонський.

— Туман? — перепитала Юді нараз тихіше, майже пошепки. — Справді густий туман, кажи?

В ньому знову ворухнулася підозра, збуджена скупими Аттілініми словами. Підозра, що те нічне бомбардування, відібравши Юді нареченого, полишило незагойну рану в її психіці.

— Та вже багато днів... більше тижня туман. Хіба ти не знаєш, Юді?

— Та знаю... — повільно, якось тягуче відповіла вона. — Я ж сьогодні ним дихала...

Та чудна відповідь нітрохи не розвіяла Клеберової підозри.

Не встиг він сказати їй, що вдень зустрічав її, а вона його не побачила, як Юдіт заговорила знову жвавше, навіть рішуче:

— Густий туман і зовсім не холодно... Гаразд. За десять хвилин я вийду.

В одній з численних дощаних пивничок, що нагадували салуни американського золотосукацького Заходу — за Клеберового дитинства таких у місті не було — він трошки набрався духу в вигляді трьох чарок малинового лікеру й швидко потюпав назад до вілли Фюнффранків.

Та перед віллою ніхто не чекав на нього. На ганку світилась над дверима розмита пляма лампочки.

І раптом вона погасла.

Таж світло завше гасне раптово, подумав він, помалу тільки сонце заходить та в театральній залі темніє. І все ж ота раптова темрява аж у серце його шпигнула. «Вона не вийде; це вона показує мені, що передумала, аби я не чекав на неї довше...»

Клебер чекав іще дві хвилини; його індіанська терплячість де й поділася. Ті дві хвилини не знати чого видалися йому трохи не найприкрішими в його житті, такого вони були сповнені розчарування. А малиновий лікер розпалив те розчарування до якогось похмурого відчаю. «Відмовлюсь я від цих лекцій, — подумав він, — і завтра ж будь-що-будь полечу додому, до Сан-Паулу». Але ту мить тихо рипнули двері, а тоді з чорного отвору притишений голос Юді покликав:

— Пауло!

— Я тут, Юді. Ти зі своїми собаками?

— А звідки ти знаєш моїх бульдогів? — І, не чекаючи відповіді, вона додала: — Ні, обійдемося без їхнього товариства.

Аби не згаяти через темряву ні секунди, Клебер подерся по сходах просто рачки (також способом індіан караха), дивно щасливий від того, що вона вийшла без собак; зірвав рукавичку, налапав потемки холодну руку Юді і з поспіху поцілував її в долоню; відчув зразу, як вона без ніяких церемоній бере його попідруч, і, ведучи її вниз із ганку впевнено, як людина, що звикла ходити вночі чагарями, подумав: «А нащо, власне, вона вимкнула лампочку на ганку, перше ніж вийти?» Щоб не помітили сусіди? Хто б це їх помітив у такому тумані! І все ж йому не йшло з думки, що Юді вимкнула світло, аби її не було видно.

Вони помаленьку йшли вулицею; теплий туманний морок огортав їх. Клебера глибоко хвилювало те, що вона не відпускала його руки і — видимо, вмисне — горнулася до нього; навіть там, де з вікна котрої-не-

будь вілли сочилось на тротуар непевне світло.

Юдіт сказала:

— Ти знав, що я сама вдома?

— Гм... так, я бачив, як Імо з Тіною від'їхали в таксі.

— Вони поїхали в кіно.

— А Кагляночку лишили вдома.

Туман приглушував їхні голоси. Чи, може, не туман? Може, дивна урочистість цього пізнього побачення в півтемряві, побачення вперше за стільки років, а властиво, і взагалі вперше?

— Я майже ніколи не ходжу в кіно... Дуже люблю радіоп'єси.

— Але до театру ходиш.

— Дуже рідко... Хіба на щось зовсім надзвичайне.

— А ти знаєш, я позавчора бачив тебе в театрі.

— Я знаю. Тіна й Імо мені потім розповідали.

— Потім? Ага! Значить, вони мене все ж упізнали?

— Та... більш-менш.

— Але ти, Юді, мене зовсім не впізнала... Навіть не глянула в мій бік ні разу.

Вона хвильку мовчала. Тоді промовила:

— Ні... ні разу.

— А на великому антракті ви пішли додому, хоч вистава була чудова.

— Авжеж, чудова... — і знову помовчала. — Але мені... важко слухати три дії підряд... я надто втомлююсь.

«Ага! — стрельнуло йому в голову. — Все ж якийсь слід на психіці воно полишило: Юдіт навіть не може протягом трьох дії стежити за виставою. Поручено здатність зосереджуватись чи бог зна що».

— А взагалі як тобі живеться, Юді?

— Мені? Добре. А тобі? Ти ще й досі молодий? Чи вже старий?

Клебер, що любив сміятися голосно, тепер чогось засміявся тихим, горловим сміхом, мов індіянин:

— Юлій Цезар називав своїх легіонерів до сорока шести років «молодшими».

Юдіт спитала:

— В тебе й досі чуб такий чорний, лискучий, як воронове крило?

Вони якраз увійшли в блідий, але немов матеріальний, подібний до шатра світляний конус під одним з нечисленних у Ельмсгайм-і вуличних ліхтарів. Клебер зірвав з голови шапочку, щоб показати їй свого чуба, й досі чорного та блискучого. Ту ж мить Юдіт рвучко відвернула голову.

— Ти смієшся з моєї шапочки? Мені її подарував у Сантосі один лузобразильський, цебто вроджений у Португалії, рибалка.

Вони вже йшли поволеньки далі, знову огорнені безживним, але ніби матеріальним мороком. Притискаючи до себе його лікоть, вона сказала:

— Ні, я не сміюся з тебе, Пауло...

Простенька щирість тих слів знову невимовно зворушила його.

— Так-так, горді сестри їдуть собі розважатися, а Кагляночка лишається вдома з собаками. Досить... кхе-кхе... казкова ситуація.

Пройшли ще трохи, тоді вона озвалась, але в голосі в неї вчувалося тепер щось йому невластиве, ніби суворість чи різкість.

— Казки часто бувають жорстокі.

На це можна було багато що сказати. Але Клебер ухилився:

— Аттіла... часто в вас буває?

— Ні. Він дуже зайнятий.

— Я знаю. Він мене вчора інтерв'ював. Яке недоладне слово. Для телебачення.

— Пауло Клебер, заморський звір.

Він почув — так, почув! — як Юдіт усмінулася.

Зненацька вона зупинилась. І відпустила — майже відпустила Клеберів лікоть, що

його так міцно, так просто й невимушено, аж трошки збентеживши Пауло тим, притискала була до себе.

— Ти й ще про щось розмовляв з Атті? Крім інтерв'ю?

— Я? Розмовляв... Кілька хвилин.

— А що він казав тобі... про нас?.. Про мене?

Юдіт вимовила те аж затинаючись, хоч і різко, мов на допиті.

— Розповідав про твоє нещастя, Юді.

Ще різкіше:

— Яке нещастя?

Тепер затинався, відповідаючи, Клебер:

— Ну, що ти... під час нальоту... втратила свого... свого нареченого.

— А ще що?

— Більше нічого. Сказав іще тільки, що...

— Що?

— Що ти... що ви... з цим страхіттям... сяк-так стерпілися.

Вона шепнула: «Сяк-так...» — і раптом знову притисла його лікоть до себе, пригорнулася сама, потягла його далі, кажучи враз весело й бадьоро:

— Ну, великий звірю з бразильських джунглів, розкажи ж мені, які ти привіз трофеї.

— Можу показати тобі кілька zanzas.

— Занзас? А що це таке?

— Висушені голови, зменшені особливим способом. Наприклад, голови лінивців; індіяни з горішньої Шінгу переслідують їх як щонайвредніших злих духів.

— Бідолашні лінивці... А чого саме їх?

— Мабуть, тому, що вони такі страшенно повільні.

— А в нас тут злі духи страшенно швидкі, — почув Клебер, і знов підозра ледь ворухнулася у ньому. — Що швидші, то зліші.

Він прокашлявся, відганяючи ту тень підозри:

— Кхе-кхе... У мене в валізі є й zanza з людської голови. Але тобі... кхе... я б її, мабуть, не показав.

— А чому?

— Боюся, що твоя ніжна душа затремтить зі страху.

— З якої це речі?

— Бо то справжня голова індінина з племені явлапіті. Її відрізав його ворог, індіанин із племені шаванте, а тоді таємним способом, вимочивши в якихось соках, зменшив до розміру кулака й носив на поясі як оздобу.

— А по-моєму, не так воно й страшно, Пауло, — сказала Юді начебто зовсім спокійно. — По-моєму, не менш жорстоко, — і знову в голосі її ожили різкі нотки, — убивати людей, яких ти в вічі не бачив і не

побачиш—і навіть не зможеш повісити оту, як ти її називаєш, занзу з їх голови собі на пояс як оздобу...

Вона замовкла. Ведучи її потемки далі, Клебер поміркував над її словами й сказав:

— Щиру правду кажеш, моя злотокоса панно Кагляночко. Сучасні засоби масового знищення сліпіші й жорстокіші. Вони вбивають не тільки саме життя, а й смак до життя, — і знову прокашлявся: — Кхе-кхе... не хотілось би хвалитись, але я зачув те нюхом іще в юності. І тому завчасу втік до так званих дикунів.

— А що ти чуєш нюхом тепер?

— Мокре, опале букове листя. Як давно не чув я цього запаху!.. І... щось наче бензин.

Вони весь час ішли головною вулицею Ельмсгайма: переходячи бічні вулички, обережно намацували ногами край тротуару. Та ось кам'яні плити під ногами в Клебера скінчилися, почалася мокра рипуча жорст-ва, нерівний пісок.

— Та й темно ж... Уважай, Юді, щоб не спіткнулася.

— Та я ж того й держуся так за тебе...— Вона тихенько, здушено засміялась. — То-го ж я так і держуся за тебе, мій давній, правдивий друже. Хоч ти ні разу й не розмовляв із сестрами Фюнффранк, ти й тоді вже був наш друг. Правда?

— Правда, — запевнив він зворушено. — Правда. Але — Sacramento! — я взагалі вже нічого не бачу.

Вона знову засміялась, як срібний дзвіночок, тепер уже зовсім не стримуючись.

— Ти нічого не бачиш, — ха-ха-ха, і я нічого не бачу. Обоє ми нічого не бачимо, ха-ха-ха, хіба ж це не чудесно?

«Чудесно? Про що це вона?» — спитав себе Клебер. І сам собі відповів, гамуючи підозру, що знову скинулася у ньому: «Та це ж вона дозволяє тобі, своєму нерішучому, страшенно повільному, мов той лінивець, закоханцеві... Це ж нарешті ти можеш... ти повинен поцілувати Юді!»

Але ту мить він завважив, що над стіною темряви примарно спалахує й гасне світляний сніп — велетенський, і все ж безсилий проти нічного туману, надто кволий, щоб освітити те місце, де вони стояли. І Клебер зробив помилку: сказав про те своїй супутниці. Вона зразу відсторонилась від нього — тепер уже зовсім.

— Твій індіянський ніс тебе не одурив. Бензин. Тут, зразу за Ельмсгаймським гаєм, починається аеродром, — повідомила вона сухо, потім додала якось дивно церемонно, офіційно: — Тепер, будь ласка, проведи мене назад.

Клебер припустився іще одної помилки.

Замість відразу зробити те, що хотів, він іще чіплявся за розмову:

— Мертва тиша... Це через туман літаки не літають.

— Еге ж, мертва тиша... — Вона замовкла, тоді нагло зашепотіла хрилко, уривчато: — Якби ти знав... яка це вівісекція... для мене... оце невгавне ревіння над нашим домом, день і ніч... Тіна й Імо давно вже звикли до того, але я чую краще за них, багато краще, ти віриш?

4

Він незграбно, мов ведмідь, простяг руку в туманний морок і знайшов те, що шукав, і притис до себе (ведмідь можуть бути такі ж моторні, як і вайлуваті) в якомусь лагідному шалі, й справдив без перешкод давню, ще хлоп'ячу мрію, що всі пустельні роки лишалась буйно молода: поцілував Юдіт Фюнффранк. І взяв у долоні її щоки, й почувив нараз теплу вологу; але то не теплий туман осів на них. І відчув у своєму волоссі її руки, і вловив вухом її шепотіння: «А справді, на дотик наче вороняче пір'я... У нас колись була приручена ворона — ти ні разу не бачив її в нашому садку?» Португальська шапочка впала додолу, і він її так і не знайшов — потім, ідучи осліп у туманному мороці назад, обоє без кінця жартували та сміялися з нього. Як дійшли до вілли й зашарудили ногами на ганку, з-за дверей озвалися гавкотом собаки.

— Тихо, грім і блискавка! — крикнула Юді в темний портал, і гавкіт зразу стих. Клебер, сміючися щасливо, почав кепкувати з тієї старосвітської лайки, і Юді пояснила йому, що то зовсім не лайка, а так кличуть їхніх бульдогів — Грім і Блискавка.

Чи зможе він побачитися з нею завтра? Подумавши трохи, вона відповіла майже пошепки: не вдень. Хіба пізно-пізно ввечері. Бо завтра Імо й Тіна будуть весь час дома, а тому вона не зможе вийти.

— А чому це? — запитав Клебер. Вона ж, зрештою, вже не дитина!

Пізно ввечері, відповіла Юдіт, десь о пів на одинадцяту, коли сестри полягають спати, вона зможе вислизнути з дому. Так і сказала: «Тоді я зможу вислизнути, якщо вже ти неодмінно хочеш іще побачитися зі мною».

— А ти — хіба ти не хочеш більше зі мною бачитися? — мовив він у темряву.

На те вона не відповіла. Вони ще раз міцно обнялись і розлучилися, мов дві тіні...

Другого дня — туман був густий, як і перше — Клебер інструктував приділеного

йому асистента. Він був безтямно щасливий; тільки зрідка на осяйну блакить його настрою випливали темна хмаринка (яче зграя грифів у безхмарній синяві над блакитно-зеленим тропічним пралісом. Поява такої зграї означала завше те саме: десь лежить щось мертво, десь щось гниє). Та Клеберові не хотілось розмірковувати, чого це над ним мелькає та тень остраху.

Зразу по десятій годині він узяв на Петер-Паульштрассе таксі, поїхав до Ельмсгайма, лишив авто біля телефонної кабінки, звідки напередодні дзвонив до свого «дому трьох дівчат», і потюпав у тумані до вілли будівника Багдадської залізниці, де якраз погасали останні вікна.

Він довгенько чекав, і знову йому солодко стискало горло... Аж ось тихенько-тихенько стукнули двері. Знову він порачкував сходами вгору й знайшов на ганку Юді — навіть не тень, а мовби невидимку.

— «Викрадення з сералю», — прошепотів він.

І вона засміялась, теж ніби пошепки. Зразу взяла його під руку і міцно держалася за нього всю дорогу до машини.

— Хвилиночку, ласкаве панство, — сказав шофер, коли вони відчинили дверцята. — Я вам засвічу світло.

— Дякую, не треба, — відказала Юді тоном увічливого наказу й додала вже зовсім не гостро: — А крім того, ніяке ми не панство.

— Все ж хай краще буде панство, — пожартував темний силует шофера. — А то я вже боявся, що мій пасажир хоче тут, за містом, в оцьому туманищі непроглядному — що ви скажете на оцей туман без кінця? — гарненько вбити та пограбувати нещасного таксиста...

Він повільно-повільно, весь час тихенько кленучи туман, повернув машину й поїхав назад до міста. Юді відхилилась, звільнила свою руку і мовби умисне відсунулась від Клебера.

— А ти, може, справді такий собі гарненький убивця і грабіжник, Пауло?

— Хіба в мене такий вигляд? — відказав він не дуже дотепно.

— Не знаю... Я ж, власне, нічого не знаю про тебе. Принаймні, здається, викрадач жінок із тебе неабиякий.

— У Південній Америці таке ремесло не вельми вигідне, — відповів Клебер уже дотепніше. — По-перше, там дуже легко за це дістати ножа під ребра. А по-друге — дуже легко підчепити яку-небудь болячку.

— І ти ні разу не дістав ножа під ребра? І болячки ні разу не підчепив?

— Та на превелику силу мені пощастило уникнути того й того. Кхе-кхе... а куди ж це, властиво, принц Воронове Крило везе

злотокошу Кагляночку? До якого-небудь симпатичного шиночка? Чи на танці?

Попереду в тумані вже виринали й мнужилися примарні вогні міста. Зненацька Юді уткнула обличчя Клеберові в плече.

— Я б не хотіла показуватися з тобою серед... так званої гучної юрби. А де ти, до речі, мешкаєш?

— Поки що в затишненькій кімнатці університетського гуртожитку.

— А чим ти можеш іще мене потішити, крім отих твоїх «zanzas»? Отією... отією ритуальною машкарою, що ти розповідав учора, як ми вертали з аеродрому?

— «Іджаелені» індіянину з племені камаюра.

— Ти казав, що вона оздоблена цілою мавпою.

— Духом мавпи, Юді. Ду-хом. Ти такого ще ніколи не бачила.

Вона все ховала обличчя в нього на плечі.

— І ти гадаєш, що її варто... побачити, ту твою іджа... як там її?

— О, ти дивом здивуєшся! — запевнив жваво Клебер.

— Правда? А я думала, духів бачити не можна...

Хоч була субота, об одинадцятій годині трохи схожий на казарму студентський гуртожиток уже спав. На Юдітине прохання (Клебер добре розумів: вона боїться, що її побачать, упізнають, розійдуться плітки) він не світив у вестибюлі світла. Вона знову вхопила його під руку, і він, присвічуючи срічником у жмені, довів її до своєї «тимчасової хати». Коли, відімкнувши двері й завівши її в кімнату, він почав налапувати вимикач, вона знову зашепотіла:

— Не треба світити...

Той, як йому спершу здалося, інтимно-соромливий шепіт знову пронизав його радістю. Вже він простяг руки, щоб пригорнути її до себе, коли в ньому знову прокинулась підозра.

— А чого ти шепочеш, Юді? І чого нам не можна увімкнути світло? Тут же нас ніхто в світі не почує й не побачить.

— Ну гаразд, я не буду шепотіти, — промовила вона вже півголосом, якимось церемонно, аж холодно. — Але світла мені не треба. А тобі?

Клебер засміявся тихенько, по-індіянському, так, як він рідко сміявся. Йому вже знов не терпілося вхопити її в обійми, але натомість він підвів її до незавішеного вікна, в якому виднів напівзруйнований, напіввідбудований світ. За ще не прибраною пам'яткою другої світової війни — глухою, без вікон причілковою стіною, що тільки й лишилася від зруйнованої кам'яниці і височіла в нічному тумані невиразною тінню, —

здіймався новенький дванадцятиповерховий палац якогось страхового товариства; на ньому стовпчиком, згори вниз, світилися кобальтово-сині великі неонові літери «ЖИТТЯ», — решту напису затуляла стіна руїни, — розмазані туманом так, що їх насилу можна було прочитати.

— Що ти скажеш про блакитний посвіт цього «ЖИТТЯ», Юді? — обережно спитав Клебер.

— Блакитний посвіт цього життя... — проказала вона за ним, але Клебер відчув, що вона його не зрозуміла.

— Ну, он отого, бачиш? Для нас цього світла досить.

— Авжеж, для нас цього світла досить... — луною озвалась вона.

— Трошки неначе на морському дні, — сказав ще Клебер, перше ніж поцілувати її біля вікна.

— І не трошки, — відказала ще вона, перше ніж підставити йому уста. Відказала, здалось йому, якимось аж надто завзято. — Не трошки, а зовсім як на морському дні, глибокому-глибокому.

Тоді вони поцілувалися довгим-довгим поцілунком, що зовсім запаморочив голову Клеберові. Юді обмацувала йому лице своїми холодними руками. Врешті неквапно відняла їх і спитала, відвертаючись:

— Слухай, а чого в тебе права щока вся в шрамах? Ти ж, певне, ніколи не був корпорантом.

Він коротенько розповів їй про свою пригоду в індійському селищі, тоді сказав, що треба все ж засвітити на хвильку світло, щоб вона могла роздивитися машкару — іджаелені; але Юдіт навдивовижу вперто наполягала, що «блакитного посвіту цього життя» — вона чомусь страшенно уподобала цей вислів — з неї цілком досить.

«Що за дивний страх перед світлом і любов до темряви, що за комедія!» — подумав Клебер розгублено й трошки сердито, порпаючись потемки в шафі й видобуваючи звідти зразу «таякунчо» — зроблений з пташних кісточок наспинний панцир, а тоді машкару.

Вона була зроблена з довгих бамбукових волокон і чогось подібного до білої вати, ніби з коконів метеликів — досить моторшна на вигляд мавпа-лялька з довгим хвостом і вузьким писочком, вирізаним з клаптика крокодилачої шкіри. Клебер, власник тої індійської ритуальної прикраси, все те знав, але, навіть добре знаючи свою коштовність, сам не бачив у блакитнуватому мороці майже нічого.

— Ні, треба засвітити, Юді, бо ж ти не побачиш цієї іджаелені, цієї мавпи, цебто... кхе-кхе... цього духа мавпи...

Тоді вона мовчки забрала від нього машкару — несміливо, вагаючись простягла руку, а вже взявшись за неї, потягла до себе рішуче, аж свавільно.

Таємниче зашелестіли бамбукові волокна; Юді стисло, зосереджено висловлювала свої враження:

— Справді на дотик наче звірок. Так. Наче мавпа. Ні, наче дух. Неймовірно, Пауло: воно, справді, наче дух мавпи на дотик.

І знову шелестіли волокна...

5

«На дотик наче дух». Коли Юді вимовила ті слова, його підозра обернулася на певність. Те, чого він після вечора в театрі боявся потай, але гнав з думки, те, про що можна було здогадуватися з Аттілиних слів, було тепер майже поза всяким сумнівом. Та страшна ніч бомб і пожеж, що відібрала Юді нареченого, напевне, лишила по собі тяжку душевну травму, нервовий розлад, психічну хворобу, що її, либонь, можна визначити, як параноїдну фотофобію — манію переслідування в формі страху перед світлом. Клеберові пригадалася рання Фрейдова праця «Деякі аналогії в психічному житті дикунів і невротиків» і власні спостереження з життя племені караха. Оті оздоблені «духами» звірів ритуальні машкари надягалися в темних глиняних халупках. І танцівники, перше ніж вийти з них на світло, довго обмацували, гладили, вкоськували тих «духів».

«Наче дух мавпи на дотик». Після того, як вона, нітрохи не опинаючись, віддала себе йому, він одвіз її додому так само нишком, як і «викрав із сералю», але вже не в піднесеному настрої закоханця, що за двадцять років урешті досяг свого щастя, а в напруженій увазі доглядача з божевільні. А вернувшись до гуртожитку, трохи не до ранку не міг заснути, бо його гризло сумління. «Uma louca pobre! Sérдешна божевільна! Я ж свідомо, підло використавши її нічим не стримувану довіру, зневажив її!» Ця пізня перемога видавалася йому першою ганебною поразкою в житті, в цілому його житті.

Другого дня перед обідом він пішов у Дім радіо до доктора Аттіли Фюнфранка.

За ніч похолоднішало, й туман був уже не такий непроглядний. Голі платани маячили за широкими вікнами вже не так примарно, ледь позолочені крізь туман бляклим сонцем, і навіть відкидали на землю слабку тінь.

— Пробач, що я так удерся до тебе, Атті, й що питаю про одну дуже дражли-

ву річ. Я маю на увазі Юді. Кхе-кхе... це в неї невиліковне?

Один з чотирьох телефонів на столі в Аттілі нараз задеренчав.

— Хвилиночку, — сказав він, пильно дивлячись на Клебера, й узяв трубку. — Так... Треба записати на магнітофон. — Він поклав трубку і, вже не дивлячись на Клебера, а надписуючи золотим олівчиком якесь зауваження на берегах паперу, що лежав перед ним, буркнув недбало, теж ніби роблячи зауваження на берегах: — Так. Невиліковне.

— Це кажуть.. кхе-кхе... це кажуть лікарі? — хрипко перепитав Клебер. Його ніби морозом усипало.

— Так. А втім...

Телефон задеренчав знову.

— Хвилиночку, Пауло, — сказав Фюнф-франк. Тоді в трубку: — Ні, на магнітофон, я ж вам сказав. — І поклав трубку.

— Пробач, що я лізу не в своє діло, — шпарко загогорив Клебер, — але чому, ну чому ви не віддасте її до спеціального закладу? Не до державного, а до якої-небудь приватної клініки, де вона перебувала б під постійним індивідуальним наглядом? Може, тривале інтенсивне лікування...

Знову телефон. Цього разу керівник відділу аж гримнув у трубку:

— На маг-ні-то-фон, я сказав! — кинув трубку на апарат і буркнув, моргнувши оком: — Збожеволіти можна!

— Авжеж, можна. Ось вона, ваша цивілізація.

— Як то ваша? — перепитав Аттіла нервово чи навіть трохи вороже. — Хіба вона й не твоя?

— Та почасти й моя... А щодо Юді...

— Пауло, твоє невмируще, по-овечому терпеливе зацікавлення моїми «sisters» справді зворушливе, — вирвалось у Фюнф-франка відверто злостиво. — Але Юді *че хоче* ні до якого закладу. Ні до державного, ні до приватного.

— Не хоче? Я не зовсім розумію тебе. Хіба в таких випадках усе залежить тільки від волі хворого?

— Вибач, але в цьому випадку все залежить від волі Юді, — з притиском, тоном уїдливого-лагідного повчання промовив Аттіла. Тоді додав знову недбало, ніби зауважив на берегах паперу: — Не хоче вона в притулок для сліпих, і квіт.

Задеренчав телефон; цього разу Аттіла розмовляв довгенько. Клебер швидко відійшов до вікна — опанувати якимось своїм чуттям, збурені раптовим ударом. Платани

світились уже чистішим золотом; дрібне га-луззя було мов золоте волосся, а туман повивав його золотим серпанком.

Коли позад нього стихла кваплива балачка, він обернувся, відклав свою хронічну хрипоту, що тепер іще подужчала:

— Кхе-кхе... а як воно, властиво, сталося?

— Фосфорна бомба, — коротко мовив рудий і записав щось у великому блокноті. Потім, теж відвернувшись до вікна, пояснив урочисто, мовби доповідаючи: — Дріб-несененькі скалочки-іскорки. Як навмисне, в обоє очей. Осліпило — і більше нічого. Ні, одна іскринка ще коси припала. Ну, вони, як бачиш, відросли.

— Як золото, — озвався Клебер.

— Ага, наш лондонський туман нарешті розходиться, буде гарний день... М'язи рай-дужини навдивовижу лишилися неушкоджені, але сітківка пропала. А вона горда, *my poor little sister*¹. Не бажає показувати своє воєнне каліцтво. «Я не хочу, щоб мене чужі люди жаліли», — каже.

— Я не чужий.

— Ні, ти справді не чужий... І нізачо не можна її умовити, щоб носила, за правилом, жовту пов'язку на рукаві. «Я нацистського погромницького тавра не носитиму», — каже². І з білою паличкою теж не хоче ходити. Тіна, й Імо, й Грім та Блискавка, наші два боксери... цебто собаки...

— Я знаю.

— Он як? Ну... от вони й пильнують її вчотирьох. А вона в нас завше була чутка й кмітлива, отож і сама так поводитьсь, що нікому нічого невтямки.

— Атті...

— Що?

— А вона... зовсім сліпа?

— Може відрізнити світло від темряви. Вдень, каже, бачить ніби блакитний посвіт.

Клебер стояв і дививсь у золоту імлу. Здалеку долетіло своєрідне тваринне, ніби хтиво-закличне ревіння протитуманної сирени. Йому ще раз, уже востаннє, солодко стисло горло, як тоді, в юнацькі літа, і він промовив здушено:

— Блакитний посвіт життя...

— Що, що?

— Знаєш, — нараз бадьоро й твердо сказав Клебер, — Бразілія страшенно сонячна країна.

З німецької переклав
Юрій ЛІСНЯК

¹ Моя сердешна сестричка (англ.).

² В Німеччині сліпі носять жовті пов'язки на рукаві — дещо схожі з тими, які мусили за часів Гітлера носити євреї.